

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ
172 ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ 172

ΠΛΑΤΩΝ

ΘΕΑΙΤΗΤΟΣ
ἢ περὶ ἐπιστήμης

ΕΙΣΑΓΩΓΗ - ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ - ΣΧΟΛΙΑ
ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΟΜΑΔΑ ΚΑΚΤΟΥ

Θεαίτητος Ἡ περὶ ἐπιστήμης

Ζελιάνα Κρυωνά

30/09/2017

ΠΡΩΤΟΣ ΟΡΙΣΜΟΣ: ΤΑΥΤΙΣΗ ΤΗΣ ΓΝΩΣΗΣ ΜΕ ΤΗΝ ΑΙΣΘΗΤΗΡΙΑΚΗ ΑΝΤΙΛΗΨΗ

- ΠΡΩΤΗ ΚΡΙΤΙΚΗ: ΕΞΕΤΑΣΗ ΤΗΣ ΘΕΩΡΙΑΣ ΤΟΥ ΠΡΩΤΑΓΟΡΑ (ΤΡΙΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ)
- ΥΠΟΘΕΤΙΚΗ ΥΠΕΡΑΣΠΙΣΗ ΤΟΥ ΠΡΩΤΑΓΟΡΑ ΑΠΟ ΤΟΝ ΣΩΚΡΑΤΗ
- ΕΛΕΓΧΟΣ ΤΗΣ ΘΕΩΡΙΑΣ ΤΟΥ ΠΡΩΤΑΓΟΡΑ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΟΝ ΣΟΦΟ (ΠΑΡΕΚΒΑΣΗ: Ο ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΟΣ ΒΙΟΣ)
- ΚΛΕΙΣΙΜΟ ΤΗΣ ΠΑΡΕΚΒΑΣΗΣ ΚΑΙ ΟΛΟΚΛΗΡΩΣΗ ΤΗΣ ΚΡΙΤΙΚΗΣ ΤΟΥ ΠΡΩΤΑΓΟΡΑ
- ΤΕΛΙΚΗ ΑΝΑΣΚΕΥΗ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΥ ΟΡΙΣΜΟΥ ΤΗΣ ΓΝΩΣΗΣ ΩΣ ΑΙΣΘΗΣΗΣ

ΔΕΥΤΕΡΟΣ ΟΡΙΣΜΟΣ : Η ΑΛΗΘΗΣ ΔΟΞΑ ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΕΣΤΙ

ΤΡΙΤΟΣ ΟΡΙΣΜΟΣ: ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΕΣΤΙ Η ΜΕΤΑ ΛΟΓΟΥ ΑΛΗΘΗΣ ΔΟΞΑ

ΣΩ. Λέγε μου, λοιπόν · διδάσκεσαι γεωμετρία από τον Θεόδωρο;

ΘΕΑΙ. Ναι.

ΣΩ. Και τα σχετικά με την αστρονομία, την αρμονία και την αριθμητική;

ΘΕΑΙ. Δείχνω προθυμία πάντως.

ΣΩ. Το ίδιο κι εγώ, παιδί μου, και από τούτον και από άλλους, απ' όσους νομίζω πως κατέχουν κάποια ζητήματα από αυτά. Αλλά, παρ' ότι σε άλλα από αυτά βρίσκομαι σε ικανοποιητική κατάσταση, έχω κάποια μικρή απορία, που πρέπει να εξετάσω με σένα και με αυτούς εδώ. Πες μου λοιπόν · μάθηση δεν είναι το να γίνεται κάποιος σχετικά με ό,τι μαθαίνει;

ΘΕΑΙ. Πως όχι;

ΣΩ. Νομίζω λοιπόν πως οι σοφοί γίνονται σοφοί με την ύπαρξη σοφίας.

ΘΕΑΙ. Ναι.

ΣΩ. Μήπως τούτο είναι κάπως διαφορετικό από την γνώση;

ΘΕΑΙ. Ποιο;

ΣΩ. Η σοφία. Ή αυτά ακριβώς που γνωρίζουν όσοι κατέχουν επιστημονική γνώση, δεν τα γνωρίζουν και οι σοφοί;

ΘΕΑΙ. Πως όχι;

Σωκράτης λέγε δή μοι: μανθάνεις που παρά Θεοδώρου γεωμετρίας ἄττα;

Θεαίτητος ἔγωγε. [145δ]

Σωκράτης καὶ τῶν περὶ ἀστρονομίαν τε καὶ ἀρμονίας καὶ λογισμούς;

Θεαίτητος προθυμοῦμαι γε δή.

Σωκράτης καὶ γὰρ ἐγώ, ὦ παῖ, παρά τε τούτου καὶ παρ' ἄλλων οὐς ἀνοῖωμαί τι τούτων ἐπάϊειν. ἀλλ' ὅμως τὰ μὲν ἄλλα ἔχω περιαιυτὰ μετρίως, μικρὸν δέ τι ἀπορῶ ὃ μετὰ σοῦ τε καὶ τῶνδε σκεπτέον. καὶ μοι λέγε: ἄρ' οὐ τὸ μανθάνειν ἐστὶν τὸ σοφώτερον γίνεσθαι περὶ ὃ μανθάνει τις;

Θεαίτητος πῶς γὰρ οὐ;

Σωκράτης σοφία δέ γ' οἶμαι σοφοὶ οἱ σοφοί.

Θεαίτητος ναί. [145ε]

Σωκράτης τοῦτο δὲ μῶν διαφέρει τι ἐπιστήμης;

Θεαίτητος τὸ ποῖον;

Σωκράτης ἢ σοφία. ἢ οὐχ ἄπερ ἐπιστήμονες ταῦτα καὶ σοφοί;

Θεαίτητος τί μήν;

ΣΩ. Συνεπῶς, γνώση καὶ σοφία εἶναι τὸ ἴδιο;

ΘΕΑΙ. Ναι.

ΣΩ. Τούτη ὅμως εἶναι ἡ ἀπορία μου, καὶ δὲν μπορῶ νὰ τὴ λύσω ικανοποιητικὰ ἀπὸ μόνος μου, δηλαδὴ τι τέλος πάντων εἶναι ἡ γνώση. Μποροῦμε λοιπὸν νὰ ἀπαντήσουμε σ' αὐτό; Τι λέτε; Ποιὸς ἀπὸ μας θὰ μιλήσει πρῶτος;

Σωκράτης:

ταύτὸν ἄρα ἐπιστήμη καὶ σοφία;

Θεαίτητος: ναί.

Σωκράτης: τοῦτ' αὐτὸ τοίνυν ἐστὶν ὁ ἀποροῶ καὶ οὐ δύναμαι λαβεῖν ἰκανῶς παρ' ἑμαυτῶ, ἐπιστήμη ὅτι ποτὲ τυγχάνει ὄν.

146α] ἄρ' οὖν δὴ ἔχομεν λέγειν αὐτό; τί φατέ; τίς ἂν ἡμῶν πρῶτος εἴποι;

1. Πρώτος ορισμός: ταύτιση της γνώσης με την αισθητηριακή αντίληψη

ΣΩ. Να προσπαθήσεις λοιπόν, Θεαίτητε, από την αρχή να πεις τι είναι τελικά γνώση. Ποτέ μην πεις πως δεν είσαι σε θέση να απαντήσεις. Αν άλλωστε ο θεός συγκατατεθεί και αποκτήσεις ανδρείο ήθος, θα μπορέσεις.

ΘΕΑΙ. Ασφαλώς, Σωκράτη, αφού με τέτοιο τρόπο προτρέπεις, είναι ατιμωτικό να μη δείξει κάποιος προθυμία να πει ό,τι μπορεί. Νομίζω πως όποιος γνωρίζει κάτι αντιλαμβάνεται αυτό που γνωρίζει, και όπως τουλάχιστον φαίνεται τώρα, γνώση δεν είναι άλλο από αίσθηση.

Σωκράτης(...) πάλιν δὴ οὖν ἐξ ἀρχῆς, ὦ

Θεαίτητε, ὅτι ποτ' ἐστὶν ἐπιστήμη, πειρῶ λέγειν: ὡς δ' οὐχοῖός τ' εἶ, μηδέποτ' εἴπης. ἐὰν γὰρ θεὸς ἐθέλῃ καὶ ἀνδρίζῃ, οἷός τ' ἔσῃ.

Θεαίτητος

ἀλλὰ μέντοι, ὦ Σώκρατες, σοῦ γε οὕτω παρακελευομένου αἰσχροὺ μὴ οὐ παντὶ τρόπῳ προθυμεῖσθαι ὅτι [151ε] τις ἔχειλέγειν. δοκεῖ οὖν μοι ὁ ἐπιστάμενός τι αἰσθάνεσθαι τοῦτο ὀπίσταται, καὶ ὡς γε νυνὶ φαίνεται, οὐκ ἄλλο τί ἐστὶν ἐπιστήμη ἢ αἴσθησις. (σελίδα 12)

1.1. Πρώτη κριτική: εξέταση της θεωρίας του Πρωταγόρα

ΣΩ. Σωστά κι ευγενικά, παιδί μου, πρέπει όποιος διατυπώνει γνώμη, έτσι να εκφράζεται. Εμπρός λοιπόν, ας εξετάσουμε από κοινού, αν τούτο τυχαίνει να είναι γνήσιο ή απλώς αέρας. Λες πως η γνώση είναι αίσθηση;

ΘΕΑΙ. Ναι.

ΣΩ. Κατά πάσα πιθανότητα λές λόγο όχι ασήμαντο, αλλά αυτόν που έλεγε ο Πρωταγόρας. Με κάπως διαφορετικό τρόπο είπε το ίδιο. Είπε δηλαδή πως ο άνθρωπος είναι «μέτρο όλων των πραγμάτων ἢ των υπαρκτών ότι υπάρχουν, και των ανύπαρκτων ότι δεν υπάρχουν». Το έχεις διαβάσει;

Σωκράτης. εὔ γε καὶ γενναίως, ὦ παῖ: χρή γὰρ οὕτως ἀποφαινόμενον λέγειν. ἀλλὰ φέρε δὴ αὐτὸ κοινῇ σκεψώμεθα, γόνιμον ἢ ἀνεμιαῖον τυγχάνει ὄν. αἴσθησις, φῆς, ἐπιστήμη;

Θεαίτητος. ναί.

Σωκράτης.: κινδυνεύεις μέντοι λόγον οὐ φαῦλον εἰρηκέναι περὶ

[152α] ἐπιστήμης, ἀλλ' ὄν ἔλεγε καὶ Πρωταγόρας. τρόπον δέτινα ἄλλον εἶρηκε τὰ αὐτὰ ταῦτα. φησὶ γάρ που 'πάντων χρημάτων μέτρον ἄνθρωπον εἶναι, τῶν μὲν ὄντων ὡς ἔστι, τῶν δὲ μὴ ὄντων ὡς οὐκ ἔστιν.' ἀνέγνωκας γάρ που;

ΘΕΑΙ. Πολλές φορές μάλιστα.

ΣΩ. Δεν λέει λοιπόν κάτι τέτοιο, ότι όπως μου φαίνεται κάθε τι, έτσι είναι για μένα, και όπως σου φαίνεται σένα, έτσι είναι για σένα; Και εσύ και εγώ άνθρωποι δεν είμαστε;

ΘΕΑΙ. Πραγματικά, έτσι λέει.

ΣΩ. Εύλογο δεν είναι ο σοφός άνδρας να μην λέει ανοησίες. Ας τον παρακολουθήσουμε λοιπόν. Όταν κάποτε φυσάει ο ίδιος άνεμος για όλους μας, κάποιος κρυώνει ενώ άλλος όχι. Κι ο ένας πολύ, και ο άλλος λίγο. Έτσι δεν είναι;

ΘΕΑΙ. Κατ' εξοχήν.

ΣΩ. Τι από τα δύο θα πούμε, ο άνεμος καθαυτός είναι ψυχρός ή όχι; Ή θα πειστούμε στον Πρωταγόρα, ότι για κείνον που κρυώνει είναι ψυχρός, ενώ για κείνον που δεν κρυώνει όχι;

Θεαίτητος

ἀνέγνωκα καὶ πολλάκις.

Σωκράτης

οὐκοῦν οὕτω πως λέγει, ὡς οἷα μὲν ἕκαστα ἐμοὶ φαίνεται τοιαῦτα μὲν ἔστιν ἐμοί, οἷα δὲ σοί, τοιαῦτα δὲ αὖ σοί: ἄνθρωπος δὲ σύ τε κ' ἀγώ;

Θεαίτητος

λέγει γὰρ οὖν οὕτω. [152β]

Σωκράτης

εἰκὸς μέντοι σοφὸν ἄνδρα μὴ ληρεῖν: ἐπακολουθήσωμεν οὖναυτῶ. ἄρ' οὐκ ἐνίστε πνέοντος ἀνέμου τοῦ αὐτοῦ ὁ μὲν ἡμῶνρίγῶ, ὁ δ' οὐ; καὶ ὁ μὲν ἡρέμα, ὁ δὲ σφόδρα;

Θεαίτητος

καὶ μάλα.

Σωκράτης

πότερον οὖν τότε αὐτὸ ἐφ' ἑαυτοῦ τὸ πνεῦμα ψυχρὸν ἢ οὐψυχρὸν φήσομεν; ἢ πεισόμεθα τῷ Πρωταγόρα ὅτι τῶ μὲν ῥιγῶντι ψυχρὸν, τῶ δὲ μὴ οὐ;

ΣΩ. Πολύ ωραία λοιπὸν εἶπες πως ἡ γνώση δεν εἶναι ἄλλο ἀπὸ αἴσθησι, καὶ στο ἴδιο σημείο συμπίπτουν οἱ ἀπόψεις, σύμφωνα με τον Ὅμηρο καὶ τον Ηράκλειτο καὶ ὅλο αὐτὸ τὸ γένος ὅτι τα πάντα κινούνται σαν ρυάκια, σύμφωνα με τον σοφότατο Πρωταγόρα ὅτι μέτρο ὅλων των πραγμάτων εἶναι ὁ ἄνθρωπος, καὶ σύμφωνα με τον Θεαίτητο ὅτι με τα δεδομένα τούτο ἡ αἴσθησι γίνεται γνώση. Ἐτσι λοιπὸν, Θεαίτητε; Να πούμε πως τούτο εἶναι ἀφ' ἐνός δικό σου νεογέννητο παιδί, ἀφ' ἐτέρου πως ἐγὼ το εκμαίευσα; Ἦ τι λες;

ΘΕΑΙ. Ἐτσι κατ' ἀνάγκη, Σωκράτη.

Σωκράτης

παγκάλως ἄρα σοι εἴρηται ὅτι ἐπιστήμη οὐκ ἄλλο τί ἐστὶν ἢ αἴσθησις, καὶ εἰς ταύτῃ συμπέπτωκεν, κατὰ μὲν Ὅμηρον καὶ Ἡράκλειτον καὶ πᾶν τὸ τοιοῦτον φύλον οἷον ῥεύματα κινεῖσθαι τὰ πάντα, κατὰ δὲ Πρωταγόραν τὸν σοφώτατον πάντων χρημάτων ἄνθρωπον μέτρον εἶναι, κατὰ [160ε] δὲ Θεαίτητον τούτων οὕτως ἐχόντων αἴσθησιν ἐπιστήμην γίνεσθαι. ἢ γάρ, ὦ Θεαίτητε; φῶμεν τοῦτο σὸν μὲν εἶναι οἷον νεογενὲς παιδίον, ἐμὸν δὲ μαίευμα; ἢ πῶς λέγεις;

Θεαίτητος

οὕτως ἀνάγκη, ὦ Σώκρατες.

ΣΩ. Ξέρεις ὅμως Θεόδωρε, ποιο στοιχείο του φίλου σου του Πρωταγόρα θαυμάζω;

ΘΕΟ. Ποιο;

ΣΩ. Για τα υπόλοιπα μίλησε πολύ ευχάριστα κατά τη γνώμη μου, πως, ὅ,τι φαίνεται στον καθένα, αυτό και υπάρχει. Απόρησα ὅμως με την αρχή του λόγου, επειδὴ αρχίζοντας ἀπὸ τὴν «Ἀλήθεια» δεν εἶπε «μέτρο ὅλων των πραγμάτων εἶναι ὁ ἀγριόχοιρος» ἢ «ὁ κυνοκέφαλος πίθηκος» ἢ κάποιον ἄλλο παραδοξότερο ἀπ' ὅσα διαθέτουν αἴσθησις, ὥστε ν' ἀρχίζε να μας μιλάει με μεγαλοπρεπέστερο καὶ πολὺ περιφρονητικὸ ὕφος, δείχνοντας πως ἀν κι εμεῖς τὸν θαυμάζαμε σαν θεὸ για τὴν σοφία του, τούτος διαθέτει σκέψη ὄχι καλύτερη ἀπὸ νεογνὸ βατράχου, κι ὄχι ἀπλῶς ἀπὸ ἄλλον ἄνθρωπο. Πως ἀλλιῶς να μιλήσουμε Θεόδωρε; Ἀν ἄλλωστε για τὸν καθένα ἀλήθεια εἶναι ὅ,τι ἀντιλαμβάνεται με τὴν αἴσθησις, καὶ δεν ἐννοεῖ καλύτερα ὁ ἄλλος τὴν ἀντίληψη κάποιου ἀνθρώπου οὔτε εἶναι ἐγκυρότερος ἄλλος να κρίνει ἀν ἀληθινὴ ἢ ψευδὴς ἡ ἀντίληψη τοῦ ἄλλου ἀνθρώπου, ἀλλὰ, αὐτὸ που πολλὰς φορὰς ἔχει εἰπωθεῖ, ὁ καθένας ἀπὸ μόνος του σχηματίζει ἀντιλήψεις, καὶ ὅλες τούτες εἶναι σωστὲς καὶ ἀληθινές, σε τὸ λοιπὸν, φίλε μου, ὁ Πρωταγόρας εἶναι ὁ σοφός, ὥστε να κρίνεται δίκαια ἄξιος να διδάσκει ἄλλους με μεγάλες ἀμοιβές, ἐνῶ εμεῖς να κρινόμαστε ἀμαθέστεροι καὶ να πρέπει να μαθητεύσουμε κοντὰ του, τὴ στιγμὴ που ὁ καθένας εἶναι ὁ ἴδιος μέτρο τῆς δικῆς του σοφίας; Πῶς να μην πούμε ὅτι ὁ Πρωταγόρας λέει τούτα δημαγωγικὰ; Δεν μιλῶ για μένα καὶ τὴν μαιευτικὴ μου τέχνη, πόσο κινδυνεύουμε να προκαλέσουμε γέλωτες, ὅπως καὶ ὅλη, νομίζω, ἡ διαπραγματεύσις τῆς διαλεκτικῆς. Γιατί ἡ ἐξέτασις καὶ ἡ προσπάθεια ἐλέγχου μεταξύ μας τῶν φαντασιῶν καὶ τῶν ἀντιλήψεων, οἱ ὁποῖες για τὸν καθένα εἶναι σωστὲς, δεν εἶναι ἀτελείωτη καὶ υπερβολικὴ φλυαρία, ἀν βέβαια ἡ «Ἀλήθεια» τοῦ Πρωταγόρα εἶναι ἀληθινὴ καὶ δεν μιλάει παίζοντας ἀπὸ τὰ ἔγκατα τοῦ βιβλίου;

Σωκράτης

τὰ μὲν ἄλλα μοι πάνυ ἠδέως εἶρηκεν, ὡς τὸ δοκοῦν ἐκάστω τοῦτο καὶ ἔστιν: τὴν δ' ἀρχὴν τοῦ λόγου τεθαύμακα, ὅτι οὐκ εἶπεν ἀρχόμενος τῆς Ἀληθείας ὅτι 'πάντων χρημάτων μέτρον ἐστὶν ὕς' ἢ 'κυνοκέφαλος' ἢ τι ἄλλο ἀτοπώτερον τῶν ἐχόντων αἴσθησιν, ἵνα μεγαλοπρεπῶς καὶ πάνυ καταφρονητικῶς ἤρξατο ἡμῖν λέγειν, ἐνδεικνύμενος ὅτι ἡμεῖς μὲν αὐτὸν ὡς περ θεὸν ἐθαυμάζομεν ἐπὶ σοφίᾳ, ὃ δ' ἄρα [161δ] ἐτύγχανεν ὦν εἰς φρόνησιν οὐδὲν βελτίων βατράχου γυρίνου, μὴ ὅτι ἄλλου τοῦ ἀνθρώπων. ἢ πῶς λέγωμεν, ὦ Θεόδωρε; εἰ γὰρ δὴ ἐκάστω ἀληθὲς ἔσται ὃ ἂν δι' αἰσθήσεως δοξάζη, καὶ μήτε τὸ ἄλλου πάθος ἄλλος βέλτιον διακρινεῖ, μήτε τὴν δόξαν κυριώτερος ἔσται ἐπισκέψασθαι ἕτερος τὴν ἑτέρου ὀρθὴ ἢ ψευδῆς, ἀλλ' ὃ πολλάκις εἶρηται, αὐτὸς τὰ αὐτοῦ ἕκαστος μόνος δοξάσει, ταῦτα δὲ πάντα ὀρθὰ καὶ ἀληθῆ, τί δὴ ποτε, ὦ ἑταῖρε, Πρωταγόρας μὲν

σοφός, ὥστε καὶ ἄλλων [161ε] διδάσκαλος ἀξιοῦσθαι δικαίως μετὰ μεγάλων μισθῶν, ἡμεῖς δὲ ἀμαθέστεροί τε καὶ φοιτητέον ἡμῖν ἦν παρ' ἐκεῖνον, μέτρῳ ὄντι αὐτῷ ἐκάστω τῆς αὐτοῦ σοφίας; ταῦτα πῶς μὴ φῶμεν δημούμενον λέγειν τὸν Πρωταγόραν; τὸ δὲ δὴ ἐμὸν τε καὶ τῆς ἐμῆς τέχνης τῆς μαιευτικῆς σιγῶ ὅσον γέλωτα ὀφλισκάνομεν, οἴμαι δὲ καὶ σὺ μπάσα ἢ τοῦ διαλέγεσθαι πραγματεία. τὸ γὰρ ἐπισκοπεῖν καὶ ἐπιχειρεῖν ἐλέγχειν τὰς

ἀλλήλων φαντασίας τε καὶ δόξας, ὀρθὰς ἐκάστου οὔσας, οὐ μακρὰ

[162α] μὲν καὶ διωλύγιος φλυαρία, εἰ ἀληθὴς ἢ Ἀλήθεια Πρωταγόρου ἀλλὰ μὴ παίζουσα ἐκ τοῦ ἀδύτου τῆς βίβλου ἐφθέγγατο;

Ερώτημα Νο 1

ΣΩ. Ας εξετάσουμε λοιπόν, κατ' αυτό τον τρόπο, αν άραγε η γνώση και η αίσθηση είναι το ίδιο πράγμα ή διαφορετικά. Σε τούτο βέβαια κατευθύνθηκε όλος ο διάλογος μας και για χάρη τούτου ξεκινήσαμε αυτές τις πολλές άτοπες θεωρίες. Ή όχι; ΘΕΑΙ. Έτσι απολύτως. (131)

Σωκράτης

τῆδε δὴ σκοπῶμεν εἰ ἄρα ἐστὶν ἐπιστήμη τε καὶ αἴσθησις ταῦτον ἢ ἕτερον. εἰς γὰρ τοῦτό που πᾶς ὁ λόγος ἡμῖν ἔτεινεν, καὶ τούτου χάριν τὰ πολλὰ καὶ ἄτοπα ταῦτα ἐκινήσαμεν. οὐγάρ;

Θεαίτητος

παντάπασι μὲν οὖν. [163β]

Ερώτημα No 2

ΣΩ. Θα συμφωνήσουμε πραγματικά πως, γι αυτά που αντιλαμβανόμαστε με τις αισθήσεις της ακοής και της όρασης, έχουμε συνάμα γνώση όλων τούτων; Προτού, για παράδειγμα μάθουμε τη γλώσσα των βαρβάρων, τι από τα δύο συμβαίνει, δεν θα πούμε πως ακούμε όταν μιλάνε, ή ότι ακούμε και γνωρίζουμε αυτά που λένε; Αν πάλι δεν ξέρουμε γράμματα, τι από τα δύο θα υποστηρίξουμε όταν τα βλέπουμε, όχι ότι τα βλέπουμε ή ότι, αφού τα βλέπουμε, τα γνωρίζουμε; (130)

Σωκράτης

ἢ οὖν ὁμολογήσομεν, ἃ τῶ ὄρᾶν αἰσθανόμεθα ἢ τῶ ἀκούειν, πάντα ταῦτα ἅμα καὶ ἐπίστασθαι; οἷον τῶν βαρβάρων πρίνμαθεῖν τὴν φωνὴν πότερον οὐ φήσομεν ἀκούειν ὅταν φθέγγωνται, ἢ ἀκούειν τε καὶ ἐπίστασθαι ἃ λέγουσι; καὶ αὐτὰ γράμματα μὴ ἐπιστάμενοι, βλέποντες εἰς αὐτὰ πότερον οὐχόρᾶν ἢ ἐπίστασθαι εἶπερ ὀρῶμεν δισχυριούμεθα;

ΘΕΑΙ. Θα πούμε, Σωκράτη, πως γνωρίζουμε αυτό το χαρακτηριστικό τους που βλέπουμε και ακούμε· δηλαδή για τα γράμματα ότι βλέπουμε και γνωρίζουμε το σχήμα και το χρώμα, ενώ για τα λόγια ότι ακούμε συνάμα και γνωρίζουμε την οξύτητα και τη βαρύτητα του ήχου. Για όσα διδάσκουν με αυτά οι γραμματικοί και οι διερμηνεῖς θα πούμε ότι δεν τα' αντιλαμβανόμαστε ούτε τα γνωρίζουμε με την όραση ή την ακοή.

Θεαίτητος

αὐτό γε, ὦ Σώκρατες, τοῦτο αὐτῶν, ὅπερ ὀρῶμέν τε καὶ ἀκούομεν, ἐπίστασθαι φήσομεν: τῶν μὲν γὰρ τὸ σχῆμα καὶ τὸ χρῶμα ὄρᾶν τε καὶ ἐπίστασθαι, τῶν δὲ τὴν [163ξ] οξύτητα καὶ βαρύτητα ἀκούειν τε ἅμα καὶ εἶδέναι: ἃ δὲ οἱ τεγραμματισταὶ περὶ αὐτῶν καὶ οἱ ἑρμηνῆς διδάσκουσιν, οὔτε αἰσθάνεσθαι τῶ ὄρᾶν ἢ ἀκούειν οὔτε ἐπίστασθαι.

Ερώτημα Νο3

ΣΩ. Αυτός που βλέπει και έχει γίνει γνώστης του πράγματος που είδε, αν κλείσει τα μάτια, θυμάται αλλά δεν το βλέπει το πράγμα. Αλήθεια;

ΘΕΑΙ. Ναι.

ΣΩ. Όμως το «δεν βλέπει» σημαίνει «δεν γνωρίζει», αφού το «βλέπει» σημαίνει «γνωρίζει».

ΘΕΑΙ. Αλήθεια.

ΣΩ. Συμβαίνει λοιπόν, να μην γνωρίζει κάποιος αυτό του οποίου έχει γίνει γνώστης και που το θυμάται ακόμα, επειδή δεν το βλέπει. Αυτό είπαμε πως, αν συνέβαινε, θα ήταν τερατώδες.

ΘΕΑΙ. Μιλάς αληθινά.

ΣΩ. Φαίνεται λοιπόν πως συμβαίνει κάτι αδύνατο, αν κάποιος υποστηρίζει πως γνώση και αίσθηση είναι το ίδιο.

ΘΕΑΙ. Έτσι φαίνεται.

ΣΩ. Πρέπει να πούμε πως το καθένα είναι διαφορετικό πράγμα.

ΘΕΑΙ. Κατά πάσα πιθανότητα.

ΣΩ. Τι θα ήταν λοιπόν η γνώση; Φαίνεται πως πρέπει να το πούμε πάλι από την αρχή.

Σωκράτης

ὁ δέ γε ὀρῶν καὶ ἐπιστήμων γεγονὼς οὐκ ἔώρα, ἐὰν μύση, μέμνηται μὲν, οὐκ ὀρᾷ δὲ αὐτό. ἦ γάρ;

Θεαίτητος

ναί. [164β]

Σωκράτης

τὸ δέ γε 'οὐκ ὀρᾷ' 'οὐκ ἐπίσταται' ἔστιν, εἶπερ καὶ τὸ 'ὀρᾷ' 'ἐπίσταται.'

Θεαίτητος

ἀληθῆ.

Σωκράτης

συμβαίνει ἄρα, οὗ τις ἐπιστήμων ἐγένετο, ἔτι μεμνημένοναὐτὸν μὴ ἐπίστασθαι, ἐπειδὴ οὐχ ὄρᾳ: ὁ τέρας ἔφαμεν ἀνεῖναι εἰ γίγνοιτο.

Θεαίτητος

ἀληθέστατα λέγεις.

Σωκράτης

τῶν ἀδυνάτων δὴ τι συμβαίνειν φαίνεται ἐάν τις ἐπιστήμηνκαὶ αἴσθησιν ταύτων φῆ εἶναι.

Θεαίτητος

ἔοικεν.

Σωκράτης

ἄλλο ἄρα ἐκότερον φατέον.

Θεαίτητος

κινδυνεύει. [164ξ]

Σωκράτης

τί οὖν δῆτ' ἂν εἴη ἐπιστήμη; πάλιν ἐξ ἀρχῆς, ὡς ἔοικεν, λεκτέον. (σελ 29)

ΣΩ. Θα προσπαθήσω να σου φανερώσω τι εννοώ σχετικά μ' αυτά. Ρωτήσαμε αν κάποιος που έμαθε και θυμάται κάτι το γνωρίζει, και αποδείξαμε πως αυτός που είδε και κλείνει τα μάτια θυμάται αλλά δεν βλέπει, και αποδείξαμε πως αγνοεί και συνάμα θυμάται· τούτο όμως είναι αδύνατο. Κατ' αυτόν τον τρόπο λοιπόν καταστράφηκε ο λόγος του Πρωταγόρα, και μαζί ο δικός σου, που έλεγε πως γνώση και αίσθηση είναι το ίδιο.

ΘΕΑΙ. Έτσι φαίνεται.

Σωκράτης

ἀλλ' ἐγὼ πειράσομαι δηλῶσαι περὶ αὐτῶν ὃ γε δὴ νοῶ. ἠρόμεθα γὰρ δὴ εἰ μαθῶν καὶ μεμνημένος τίς τι μὴ ἐπίσταται, καὶ τὸν ἰδόντα καὶ μύσαντα μεμνημένον ὀρῶνταδὲ οὐ ἀποδείξαντες, οὐκ εἰδότα ἀπεδείξαμεν καὶ ἅμα μεμνημένον: τοῦτο δ' εἶναι ἀδύνατον. καὶ οὐτ' ὡς δὴ μῦθος ἀπώλετο ὁ Πρωταγόρειος, καὶ ὁ σὸς ἅμα ὁ τῆς ἐπιστήμης καὶ αἰσθήσεως ὅτι ταύτων ἐστίν. [164ε]

Θεαίτητος
φαίνεται.

1.2 ΥΠΟΘΕΤΙΚΗ ΥΠΕΡΑΣΠΙΣΗ ΤΟΥ ΠΡΩΤΑΓΟΡΑ ΑΠΟ ΤΟΝ ΣΩΚΡΑΤΗ

ΣΩ. Δεν νομίζω όμως, αγαπητέ μου, γιατί αν βέβαια ζούσε ο πατέρας της άλλης διδασκαλίας, θα πρόβαλλε ισχυρή άμυνα, ενώ τώρα λαιμορρούμε ορφανή τη θεωρία του. Ούτε οι επίτροποι που άφησε ο Πρωταγόρας _ένας από αυτούς ο Θεόδωρος τούτος εδώ_ θέλουν να βοηθήσουν. Εμείς οι ίδιοι όμως θα κινδυνεύσουμε για χάρη του δικαίου για να τη βοηθήσουμε.

Σωκράτης

οὐ τι ἄν, οἴμαι, ὦ φίλε, εἴπερ γε ὁ πατήρ τοῦ ἐτέρου μύθου ἔζη, ἀλλὰ πολλὰ ἄν ἤμυνε: νῦν δὲ ὄρφανὸν αὐτὸν ἡμεῖς προπηλακίζομεν. καὶ γὰρ οὐδ' οἱ ἐπίτροποι, οὓς Πρωταγόρας κατέλιπεν, βοηθεῖν ἐθέλουσιν, ὧν Θεόδωρος εἷς ὅδε. ἀλλὰ δῆαυτοὶ κινδυνεύσομεν τοῦ δικαίου ἕνεκ' αὐτῶ βοηθεῖν. (Σελ 30)

ΣΩ. Διατυπώνω λοιπόν το φοβερότατο ερώτημα, που είναι, όπως νομίζω, κάπως έτσι: «Είναι άραγε δυνατόν ο ίδιος, που γνωρίζει κάτι, να μη γνωρίζει αυτό που γνωρίζει;»

ΘΕΟ. Τι θ' απαντήσουμε, Θεαίτητε;

ΘΕΑΙ. Κατά τη γνώμη μου, τούτο είναι αδύνατο.

Σωκράτης

λέγω δὴ τὸ δεινότατον ἐρώτημα, ἔστι δὲ οἴμαι τοιόνδε τι: ἄρα οἶόν τε τὸν αὐτὸν εἰδότα τι τοῦτο ὃ οἶδεν μὴ εἰδέναι;

Θεόδωρος

τί δὴ οὖν ἀποκρινόμεθα, ὦ Θεαίτητε;

Θεαίτητος

ἀδύνατόν που, οἴμαι ἔγωγε.

ΣΩ. Όχι, αν ορίσεις την όραση ως γνώση. Τι θα κάνεις με το άφευκτο ερώτημα, το λεγόμενο «κλεισμένος στο πηγάδι», όταν ρωτάει ατάραχος άνδρας, σκεπάζοντας το ένα σου μάτι με το χέρι του, αν βλέπεις με το κλειστό μάτι το ιμάτιό του;

ΘΕΑΙ. Νομίζω πως δεν θα πω ότι το βλέπω με τούτο, αλλά με το άλλο μάτι.

ΣΩ. Δεν είναι λοιπόν το ίδιο το να βλέπεις και μαζί το να μην βλέπεις;

ΘΕΑΙ. Κατά κάποιον τρόπο έτσι. Σελίδα 139 (136)

Σωκράτης

οὐκ, εἰ τὸ ὄραν γε ἐπίστασθαι θήσεις. τί γὰρ χρῆσι ἀφύκτω ἐρωτήματι, τὸ λεγόμενον ἐν φρέατι συσχόμενος, ὅταν ἐρωτᾷ ἀνέκπληκτος ἀνὴρ, καταλαβὼν τῆ χειρὶ [165ξ] σοῦ τὸν ἕτερον ὀφθαλμόν, εἰ ὄρας τὸ ἱμάτιον τῷ κατειλημμένῳ;

Θεαίτητος

οὐ φήσω οἶμαι τούτῳ γε, τῷ μέντοι ἑτέρῳ.

Σωκράτης

οὐκοῦν ὄρας τε καὶ οὐχ ὄρας ἅμα ταυτόν;

Θεαίτητος

οὕτῳ γέ πως.

ΣΩ. Καθόλου δεν το εξετάζω ούτε ρώτησα το πώς, θ' απαντήσει, αλλά αν αυτό που γνωρίζεις, δεν το γνωρίζεις. Τώρα όμως φαίνεται να βλέπεις αυτό που δεν βλέπεις. Συμβαίνει να έχεις συμφωνήσει πως το να βλέπει κάποιος είναι γνώση και το να μη βλέπει άγνοια. Με βάση τούτα, να κρίνεις τι σου συμβαίνει.

ΘΕΑΙ. Κρίνω πως μου συμβαίνουν τα αντίθετα απ' ό,τι είχα υποθέσει.

Σωκράτης

οὐδὲν ἐγώ, φήσει, τοῦτο οὔτε τάττω οὔτ' ἠρόμην τὸ ὅπως, ἀλλ' εἰ ὁ ἐπίστασαι, τοῦτο καὶ οὐκ ἐπίστασαι. νῦν δὲ ὁ οὐχ ὄρας ὄρων φαίνῃ. ὠμολογηκῶς δὲ τυγχάνεις τὸ ὄραν ἐπίστασθαι καὶ τὸ μὴ ὄραν μὴ ἐπίστασθαι. ἐξ οὗ τούτων λογιζομαι τί σοι συμβαίνει. [165δ]

Θεαίτητος

ἀλλὰ λογιζομαι ὅτι τάναντία οἷς ὑπεθέμην.

ΘΕΟ. Παίζεις Σωκράτη με ιδιαίτερα νεανική διάθεση βοήθησες τον άνθρωπο.

Σω. Καλά λες, φίλε μου, πες μου τώρα κατάλαβες βέβαια, όταν μιλούσε πριν από λίγο ο Πρωταγόρας και μας κατηγορούσε ότι κάναμε διάλογο με παιδί και ότι χρησιμοποιώντας τον φόβο του παιδιού αντικρούαμε τις δικές του διδασκαλίες και, αποκαλώντας το κατά κάποιο τρόπο χαριεντισμό και υπερηφανευόμενος για το «μέτρο όλων...», ζήτησε να εμβαθύνουμε στη θεωρία του;

Θεόδωρος

παίζεις, ὦ Σώκρατες: πάνυ γὰρ νεανικῶς τῷ ἀνδρὶ βεβοήθηκας.

Σωκράτης

εἴ λέγεις, ὦ ἑταῖρε. καί μοι εἶπέ: ἐνενόησάς που λέγοντος ἄρτι τοῦ Πρωταγόρου καὶ ὀνειδίζοντος ἡμῖν ὅτι [168δ] πρὸς παιδίον τοὺς λόγους ποιούμενοι τῷ τοῦ παιδὸς φόβῳ ἀγωνιζοίμεθα εἰς τὰ ἑαυτοῦ, καὶ χαριεντισμὸν τινα ἀποκαλῶν, ἀποσεμνύνων δὲ τὸ πάντων μέτρον, σπουδάσαι ἡμᾶς διεκελεύσατο περὶ τὸν αὐτοῦ λόγον;

1.3 ΕΛΕΓΧΟΣ ΤΗΣ ΘΕΩΡΙΑΣ ΤΟΥ ΠΡΩΤΑΓΟΡΑ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΟΝ

ΣΟΦΟ (ΠΑΡΕΚΒΑΣΗ: Ο ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΟΣ ΒΙΟΣ)

ΣΩ. Βλέπεις πως, εκτός από σένα, όλα αυτά είναι παιδιά. Αν πειστούμε στον άνδρα, πρέπει εγώ κι εσύ να κάνουμε μεταξύ μας ερωταποκρίσεις εμβαθύνοντας στη θεωρία του, για να μην μπορεί να μας καταλογίζει τούτο, ότι δηλαδή εξετάσαμε τη διδασκαλία παίζοντας με νεαρούς.

Σωκράτης

ὄρθῳ οὖν ὅτι τάδε πάντα πλὴν σοῦ παιδία ἐστίν. εἰ οὖν πεισόμεθα τῷ ἀνδρὶ, ἐμὲ καὶ σὲ δεῖ ἐρωτῶντάς τε καὶ [168ε] ἀποκρινομένους ἀλλήλοις σπουδάσαι αὐτοῦ περὶ τὸν λόγον, ἵνα μὴ τοῦτό γε ἔχη ἐγκαλεῖν, ὡς παίζοντες πρὸς μειράκια διεσκεψάμεθ' αὐτοῦ τὸν λόγον. (σελ. 33)

ΣΩ. Τι να κάνουμε τον λόγο, Πρωταγόρα; Τι από τα δύο, να πούμε πως οι άνθρωποι σχηματίζουν πάντοτε αληθινές αντιλήψεις ή άλλοτε αληθινές και άλλοτε ψεύτικες; Από τα δύο τούτα τυχαίνει να μη σχηματίζουν πάντοτε αληθινές αντιλήψεις αλλά και των δύο ειδών. Πρόσεξε λοιπό, Θεόδωρε, αν θα δεχόταν κάποιος μαθητής του Πρωταγόρα, ή και συ ο ίδιος, ν' αγωνιστεί με τον λόγο σχετικά με το ότι κανείς δεν θεωρεί πως ο άλλος είναι αμαθής ή ότι έχει λανθασμένες αντιλήψεις.

ΘΕΟ. Δεν είναι πιστευτό, Σωκράτη.

ΣΩ. Και όμως στην αναγκαιότητα τούτη καταλήγει η άποψη που υποστηρίζει πως ο άνθρωπος είναι μέτρο όλων των πραγμάτων,

ΘΕΟ. Πως όμως;

Σωκράτης

τί οὖν, ὦ Πρωταγόρα, χρῆσόμεθα τῷ λόγῳ; πότερον ἀληθῆφῶμεν ἀεὶ τοὺς ἀνθρώπους δοξάζειν, ἢ τοτὲ μὲν ἀληθῆ, τοτὲ δὲ ψευδῆ; ἐξ ἀμφοτέρων γάρ που συμβαίνει μὴ ἀεὶ ἀληθῆ ἀλλ' ἀμφοτέρω αὐτοὺς δοξάζειν. σκόπει γάρ, ὦ Θεόδωρε, εἰθέλοισι ἄν τις τῶν ἀμφὶ Πρωταγόραν ἢ σὺ αὐτὸς διαμάχεσθαι οὐδεὶς ἠγεῖται ἕτερος ἕτερον ἀμαθῆ τε εἶναι καὶ ψευδῆ δοξάζειν.

Θεόδωρος

ἀλλ' ἄπιστον, ὦ Σώκρατες. [170δ]

Σωκράτης

καὶ μὴν εἰς τοῦτο γε ἀνάγκης ὁ λόγος ἦκει ὁ πάντων χρημάτων μέτρον ἄνθρωπον λέγων.

Θεόδωρος

πῶς δῆ;

ΣΩ. Ὄταν εσύ κρίνεις μόνος σου κάποιο ζήτημα και μου εκφράζεις αντίληψη σχετικά με κάτι, για σένα, σύμφωνα με τη θεωρία εκείνου, ας υποθέσουμε πως είναι αλήθεια, για μας όμως τους άλλους, ως προς τη δική σου απόφαση, τι από τα δύο ισχύει, δεν είναι δυνατό να γίνουμε κριτές ή κρίνουμε πως πάντοτε σχηματίζεις αληθινή αντίληψη; Ἡ μήπως κάθε φορά σε μάχονται μύριοι με αντίθετη σκέψη, θεωρώντας ὅτι ψεύτικα κρίνεις και πιστεύεις;

ΘΕΟ. Μα τον Δία, Σωκράτη, απειράριθμοι βέβαια, λέει ο Όμηρος, αυτοί δηλαδή που δημιουργούν όλα τα προβλήματα που οφείλονται σε ανθρώπους.

ΣΩ. Τι λοιπόν; Θέλεις να πούμε πως για σένα σχηματίζεις αληθινές αντιλήψεις, αλλά για τους μύριους ψεύτικες;

Σωκράτης

ὅταν σὺ κρίνας τι παρὰ σαυτῶ πρὸς με ἀποφαίνῃ περὶ τινος δόξαν, σοὶ μὲν δὴ τοῦτο κατὰ τὸν ἐκείνου λόγον ἀληθὲς ἔστω, ἡμῖν δὲ δὴ τοῖς ἄλλοις περὶ τῆς σῆς κρίσεως πότερον οὐκ ἔστιν κριταῖς γενέσθαι, ἢ ἀεὶ σὲ κρίνομεν ἀληθῆ δοξάζειν; ἢ μυριοὶ ἐκάστοτέ σοι μάχονται ἀντιδοξάζοντες, ἠγούμενοι ψευδῆ κρίνειν τε καὶ οἴεσθαι; [170ε]

Θεόδωρος

νῆ τὸν Δία, ὦ Σώκρατες, μάλα μυριοὶ δῆτα, φησὶν Ὅμηρος, οἴγέ μοι τὰ ἐξ ἀνθρώπων πράγματα παρέχουσιν.

Σωκράτης

τί οὖν; βούλει λέγωμεν ὡς σὺ τότε σαυτῶ μὲν ἀληθῆ δοξάζεις, τοῖς δὲ μυρίοις ψευδῆ;

ΘΕΟ. Κατ' ἀνάγκη, ὅπως προκύπτει ἀπὸ τον λόγο.

ΣΩ. Τι ὅμως για τον ἴδιο τον Πρωταγόρα; Ἄραγε δεν θα ἦταν αναγκαίον, αν οὔτε αὐτὸς πίστευε πως ο ἀνθρώπος εἶναι μέτρο ὅλων των πραγμάτων οὔτε οἱ πολλοί, να ἴσχυε η ἀλήθεια τούτη, την οποία ἔγραψε κείνος; Αν ὅμως αὐτὸς το πίστευε ἀλλὰ το πλήθος δεν συμφωνοῦσε, καταλαβαίνει πως ὅσο περισσότεροι εἶναι αὐτοὶ που δεν νομίζουν ἔτσι ἀπ' ὅτι αὐτοὶ που νομίζουν, τόσο περισσότερο δεν υπάρχει η θεωρία παρά υπάρχει;

ΘΕΟ. Κατ' ἀνάγκη, αν βέβαια θα υπάρξει ἢ δεν θα υπάρξει σύμφωνα με την κάθε αντίληψη. Σελ. 157 (154)

Θεόδωρος

ἔοικεν ἔκ γε τοῦ λόγου ἀνάγκη εἶναι.

Σωκράτης

τί δὲ αὐτῶ Πρωταγόρα; ἄρ' οὐχὶ ἀνάγκη, εἰ μὲν μηδὲ αὐτὸς ᾤετο μέτρον εἶναι ἀνθρώπον μηδὲ οἱ πολλοί, ὡσπερ οὐδέ οἴονται, μηδενὶ δὴ εἶναι ταύτην τὴν ἀλήθειαν [171α] ἣν ἐκεῖνος ἔγραψεν; εἰ δὲ αὐτὸς μὲν ᾤετο, τὸ δὲ πλήθος μὴ συνοίεται, οἴσθ' ὅτι πρῶτον μὲν ὅσω πλείους οἴσμη δοκεῖ ἢ οἴς δοκεῖ, τοσοῦτω μᾶλλον οὐκ ἔστιν ἢ ἔστιν.

Θεόδωρος

ἀνάγκη, εἴπερ γε καθ' ἐκάστην δόξαν ἔσται καὶ οὐκ ἔσται.

ΣΩ. Και σχετικά με τα πολιτικά ζητήματα όμως, ωραία και άσχημα, δίκαια και άδικα, όσια και μη, όποια κάθε πόλη πιστεύει και θεσπίζει για την ίδια, τούτα και είναι στ' αλήθεια για καθεμιά, και σε τούτα κανείς δεν είναι πιο σοφός από τον άλλο, ούτε ο ένας άνθρωπος από τον άλλο ούτε η μια πόλη από την άλλη. Κατά τη θέσπιση όμως των συμφερόντων ή μη για την ίδια, στο σημείο αυτό περισσότερο απ' οποιοδήποτε άλλο, θα υπάρξει συμφωνία πως διαφέρει ως προς την αλήθεια ο ένας σύμβουλος από τον άλλο και οι αντιλήψεις της μιας πόλης από αυτές κάποιας άλλης. Κανείς δεν θα τολμούσε ιδιαίτερα να υποστηρίξει πως αυτά που κάποια πόλη θεσπίζει, θεωρώντας τα συμφέροντα για την ίδια, τούτα και θα την ωφελήσουν περισσότερο απ' οτιδήποτε άλλο. Αλλά στα θέματα που αναφέρω, του δικαίου και του άδικου, του οσίου και του ανοσίου, θέλουν να ισχυριστούν ότι τίποτα από αυτά δεν υπάρχει από τη φύση ούτε έχει δική του υπόσταση, αλλά η αντίληψη την οποία σχηματίζει το σύνολο γίνεται αληθινή τότε, όταν και όσο υφίσταται. Όσοι λοιπόν δεν εννοούν απολύτως τη θεωρία του Πρωταγόρα κάπως έτσι αντιλαμβάνονται τη σοφία. Εμάς όμως, Θεόδωρε, μας καταλαμβάνει ο ένας λόγος μετά τον άλλο, ο μεγαλύτερος μετά τον μικρότερο.

ΘΕΟ. Δεν έχουμε όμως ευχέρεια, Σωκράτη;

Σωκράτης

ούκοῦν καὶ περὶ πολιτικῶν, καλὰ μὲν καὶ αἰσχρὰ καὶ δίκαια καὶ ἄδικα καὶ ὅσια καὶ μὴ, οἷα ἂν ἐκάστη πόλις οἰηθεῖσθῆται νόμιμα αὐτῆ, ταῦτα καὶ εἶναι τῆ ἀληθείᾳ ἐκάστη, καὶ ἐν τούτοις μὲν οὐδὲν σοφώτερον οὔτε ἰδιώτην ἰδιώτου οὔτε πόλιν πόλεως εἶναι: ἐν δὲ τῷ συμφέροντα ἑαυτῆ ἢ μὴ συμφέροντα τίθεσθαι, ἐνταῦθ', εἶπερ που, αὐτὸς ὁμολογήσει σύμβουλον τε συμβούλου διαφέρειν καὶ πόλεως δόξαν ἀνέτεραν ἐτέρας πρὸς ἀλήθειαν, καὶ οὐκ ἂν πάνυ τολμήσειε [172β] φῆσαι, ἃ ἂν θῆται πόλις συμφέροντα οἰηθεῖσα αὐτῆ, παντὸς μᾶλλον ταῦτα καὶ συνοίσειν: ἀλλ' ἐκεῖ οὗ λέγω, ἐν τοῖς δικαίοις καὶ ἀδικοῖς καὶ ὀσίοις καὶ ἀνοσίοις, ἐθέλουσιν ἰσχυρίζεσθαι ὡς οὐκ ἔστι φύσει αὐτῶν οὐδὲν οὐσίαν ἑαυτοῦ ἔχον, ἀλλὰ τὸ κοινῆ δόξαν τοῦτο γίνεται ἀληθές τότε, ὅταν δόξη καὶ ὅσον ἂν δοκῆ χρόνον. καὶ ὅσοι γὰρ ἂν μὴ παντάπασιν Πρωταγόρου λόγον λέγωσιν, ὧδέ πως τὴν σοφίαν ἄγουσι. λόγος δὲ ἡμᾶς, ὧ Θεόδωρε, ἐκ λόγου μείζων ἐξέλαττονος [172ξ] καταλαμβάνει.

Θεόδωρος

ούκοῦν σχολὴν ἄγομεν, ὧ Σώκρατες;

(ΠΑΡΕΚΒΑΣΗ: Ο ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΟΣ ΒΙΟΣ)

ΣΩ. Έτσι φαίνεται. Πολλές φορές, δαιμόνιε άνθρωπε, κατάλαβα και άλλοτε, όπως και τώρα, ότι εύλογα, όσοι πέρασαν πολύ χρόνο στη φιλοσοφία, όταν πηγαίνουν στο δικαστήριο, φαίνονται γελοίοι ομιλητές.

ΘΕΟ. Πως το εννοείς όμως;

ΣΩ. Δίνουν πιθανότατα την εντύπωση όσοι από νέοι κατατρίβονται με τα δικαστήρια και τα παρόμοια σε σχέση προς αυτούς που έζησαν μέσα στη φιλοσοφία και στις τέτοιου είδους ενασχολήσεις ότι έχουν ανατραφεί σαν δούλοι έναντι ελεύθερων.

ΘΕΟ. Πως όμως;

Σωκράτης

φαινόμεθα. καὶ πολλάκις μὲν γε δὴ, ὦ δαιμόνιε, καὶ ἄλλοτεκατενόησα, ἀτὰρ καὶ νῦν, ὡς εἰκότως οἱ ἐν ταῖς φιλοσοφίαιςπολὺν χρόνον διατρίψαντες εἰς τὰ δικαστήρια ἰόντες γελοῖοιφαίνονται ῥήτορες.

Θεόδωρος

πῶς δὴ οὖν λέγεις;

Σωκράτης

κινδυνεύουσιν οἱ ἐν δικαστηρίοις καὶ τοῖς τοιούτοις ἐκ νέωνκυλινδούμενοι πρὸς τοὺς ἐν φιλοσοφίᾳ καὶ τῇ [172δ] τοιᾷδεδιατριβῇ τεθραμμένους ὡς οἰκέται πρὸς ἐλευθέρουςτεθράφθαι.

Θεόδωρος

πῆ δὴ;

ΣΩ. Οι φιλοσοφούντες διαθέτουν πάντοτε αυτό που είπες, ευχέρεια, και κάνουν τις συζητήσεις τους ειρηνικά, όταν έχουν καιρό. Όπως ακριβώς εμείς τώρα περνάμε πια σε τρίτη συζήτηση μετά από άλλη συζήτηση, έτσι και κείνοι, αν η συζήτηση που ανοίγεται τους αρέσει περισσότερο από αυτήν που ήδη έχουν, όπως σε εμάς. Αν θα μιλήσουν διεξοδικά ή σύντομα δεν τους ενδιαφέρει, φτάνει ν' ανακαλύψουν την πραγματικότητα. Οι παριστάμενοι στα δικαστήρια μιλούν πάντοτε χωρίς χρονική ευχέρεια – επείγονται άλλωστε από τη ροή του νερού – και δεν τους επιτρέπεται να κάνουν λόγο για όποιο ζήτημα θέλουν, αλλά στέκεται

εκεί ο αντίδικος εξαναγκάζοντας, και διαβάζεται ενώπιον των δύο το κατηγορητήριο, που εκτός των θεμάτων τα οποία περιλαμβάνει δεν πρέπει να μιλήσει κανείς, και τη διαδικασία τούτη ονομάζουν αντωμοσία.

Σωκράτης

ἦι τοῖς μὲν τοῦτο ὃ σὺ εἶπες ἀεὶ πάρεστι, σχολή, καὶ τοὺς λόγους ἐν εἰρήνῃ ἐπὶ σχολῆς ποιοῦνται: ὥσπερ ἡμεῖς νυνὶ τρίτον ἤδη λόγον ἐκ λόγου μεταλαμβάνομεν, οὕτω κάκεῖνοι, ἐὰν αὐτοὺς ὁ ἐπελθὼν τοῦ προκειμένου μᾶλλον καθάπερ ἡμᾶς ἀρέσῃ: καὶ διὰ μακρῶν ἢ βραχέων μέλει οὐδὲν λέγειν, ἂν μόνον τύχῃσι τοῦ ὄντος: οἱ δὲ ἐν ἀσχολίᾳ [172ε] τε ἀειλέγουσι—
κατεπεῖγει γὰρ ὕδωρ ῥέον—
καὶ οὐκ ἐγχωρεῖ περιοῖ ἂν ἐπιθυμήσωσι τοὺς λόγους ποιεῖσθαι, ἀλλ’ ἀνάγκη νέχων ὁ ἀντίδικος ἐφέστηκεν καὶ ὑπογραφὴν παραναγιγνωσκομένην ὧν ἐκτὸς οὐ ῥητέον ἦν ἀντωμοσίαν καλοῦσιν...

ΘΕΟ. Καθόλου, Σωκράτη, αλλά να μιλήσουμε πολύ σωστά το είπες άλλωστε, πως εμείς που σχηματίζουμε τον χορό τούτο δεν είμαστε υπηρέτες του λόγου, αλλά λόγοι ανήκουν σε μας σαν υπηρέτες, και καθένας τους περιμένει την ολοκλήρωσή του όταν νομίζουμε. Δεν μας επιβλέπει άλλωστε ούτε δικαστής ούτε θεατής, όπως τους ποιητές, που θα μας επικρίνει και θα μας καθοδηγήσει.

Θεόδωρος

μηδαμῶς, ὦ Σώκρατες, ἀλλὰ διελθόντες. πάνυ [173ξ] γὰρ εὖ τοῦτο εἶρηκας, ὅτι οὐχ ἡμεῖς οἱ ἐν τῷ τοιῷδε χορεύοντες τῶν λόγων ὑπηρεταί, ἀλλ’ οἱ λόγοι ἡμέτεροι ὥσπερ οἰκέται, καὶ ἕκαστος αὐτῶν περιμένει ἀποτελεσθῆναι ὅταν ἡμῖν δοκῇ: οὔτε γὰρ δικαστής οὔτε θεατής ὥσπερ ποιηταῖς ἐπιτιμήσωντε καὶ ἄρξων ἐπιστατεῖ παρ’ ἡμῖν.

ΣΩ. Λοιπόν, φίλε μου, ο τέτοιου είδους άνθρωπος συναναστρέφόμενος με τον καθένα κατ' ιδίαν και δημόσια. Όπως έλεγα στην αρχή, όταν ενώπιον δικαστηρίου ή οπουδήποτε αλλού αναγκαστεί να κάνει λόγο για τα πράγματα που είναι κοντά στα πόδια του και μπροστά στα μάτια του, προκαλεί γέλιο όχι μόνο στις γυναίκες της Θράκης αλλά και στο άλλο πλήθος, πέφτοντας λόγω απειρίας του σε πηγάδια και σε κάθε απορία, ενώ η ανικανότητά του είναι φοβερή και δίνει την εντύπωση ανοησίας. Στις λοιδορίες, δεν μπορεί ο ίδιος να λοιδορήσει κανέναν, γιατί δεν ξέρει κανένα κακό για άλλον, επειδή δεν έχει φροντίσει για τούτο. Όταν λοιπόν βρίσκεται σε δύσκολη θέση φαίνεται αστείος. Στους επαίνους και τα μεγάλα λόγια των άλλων, καθώς γίνεται φανερός να γελάει όχι προσποιητά αλλά αληθινά, δίνει την εντύπωση ανόητου.

Σωκράτης

τοιγάρτοι, ὦ φίλε, ἰδίᾳ τε συγγιγνόμενος ὁ τοιοῦτος [174ξ] ἐκάστῳ καὶ δημοσίᾳ, ὅπερ ἀρχόμενος ἔλεγον, ὅταν ἐνδικαστηρίῳ ἢ που ἄλλοι ἀναγκασθῆ περι τῶν παρὰ πόδας καὶ τῶν ἐν ὀφθαλμοῖς διαλέγεσθαι, γέλῳτα παρέχει οὐμόνον Θράπταις ἀλλὰ καὶ τῷ ἄλλῳ ὄχλῳ, εἰς φρέατά, τε καὶ πᾶσαν ἀπορίαν ἐμπίπτων ὑπὸ ἀπειρίας, καὶ ἡ ἀσχημοσύνη δεινὴ, δόξαν ἀβελτερίας παρεχομένη: ἔν τε γὰρ ταῖς λοιδορίαις ἴδιον ἔχει οὐδὲν οὐδένα λοιδορεῖν, ἅτ' οὐκ εἰδῶς κακὸν οὐδὲν οὐδενὸς ἐκ τοῦ μὴ μεμελετηκέσαι: ἀπορῶν [174δ] οὖν γελοῖος φαίνεται.

ΣΩ. Είμαστε βέβαια στο σημείο εκείνο του λόγου, όπου μιλούσαμε για όσους δέχονται τη μεταβαλλόμενη πραγματικότητα και για το ότι αυτό που κάθε φορά φαίνεται σε κάποιον τούτο και υπάρχει πραγματικά για κείνον στον οποίο φαίνεται, οι οποίοι ανάμεσα στα άλλα επιμένουν να ισχυρίζονται και για τα ζητήματα του δικαίου ότι περισσότερο από κάθε άλλο όσα κάποια πόλη θεσπίζει τα οποία της φαίνονται δίκαια, τούτα και είναι δίκαια για κείνη που τα θέσπισε όσο ισχύουν. Σχετικά με το καλό, όμως, κανείς δεν είναι πια τόσο ανδρείος, ώστε να διαθέτει την τόλμη να αγωνίζεται για το ότι, όσα η πόλη θέσπισε κρίνοντάς τα ωφέλιμα για την ίδια, είναι στ' αλήθεια ωφέλιμα για τόσο χρόνο, όσον ισχύουν ως τέτοια, εκτός αν κάποιος τους αποδίδει απλώς την ονομασία αυτή. Τούτο πάντως θα ήταν αστείο σε σχέση με αυτό που συζητούμε. Ή όχι;

ΘΕΟ. Πάρα πολύ.

Σωκράτης

οὐκοῦν ἐνταῦθα που ἤμεν τοῦ λόγου, ἐν ᾧ ἔφαμεν τοὺς τήνφερομένην οὐσίαν λέγοντας, καὶ τὸ ἀεὶ δοκοῦν ἐκάστῳ τοῦτο καὶ εἶναι τοῦτο ᾧ δοκεῖ, ἐν μὲν τοῖς ἄλλοις ἐθέλειν διςχυρίζεσθαι καὶ οὐχ ἠκιστα περὶ τὰ δίκαια, ὡς [177δ] παντὸς μᾶλλον ἢ ἂν θῆται πόλις δόξαντα αὐτῇ, ταῦτα καί ἔστι δίκαια τῇ θεμένῃ, ἕωσπερ ἂν κήται: περὶ δὲ τάγαθα οὐδένα ἀνδρεῖον ἔθ' οὕτως εἶναι ὥστε τολμᾶν διαμάχε

σθαιῶτι καὶ ἂν ὠφέλιμα οἰηθεῖσα πόλις ἑαυτῇ θῆται, καὶ ἔστιτοσοῦτον χρόνον ὅσον ἂν κέηται ὠφέλιμα, πλὴν εἴ τις τὸ ὄνομα λέγοι: τοῦτο δὲ που σκῶμ' ἂν εἴη πρὸς ὃ λέγομεν. ἤούχι;

Θεόδωρος

πάνυ γε. [177ε]

1.4 ΚΛΕΙΣΙΜΟ ΤΗΣ ΠΑΡΕΚΒΑΣΗΣ ΚΑΙ ΟΛΟΚΛΗΡΩΣΗ ΤΗΣ ΚΡΙΤΙΚΗΣ ΤΟΥ ΠΡΩΤΑΓΟΡΑ

ΣΩ. Αλήθεια, επιτυγχάνει πάντοτε ἢ πολλές φορές κάθε πόλη κάνει λάθη;

ΘΕΟ. Πιστεύω πως κάνει λάθη.

ΣΩ. Νομίζω ἀκόμη πως κάποιος θα μπορούσε να συμφωνήσει περισσότερο με τα ἴδια τούτα, αν τον ρωτούσαν για το εἶδος συνολικά, στο οποίο συμβαίνει να υπάγεται και το ὠφέλιμο. Τούτο ἀσφαλῶς σχετίζεται και με το μέλλον. Ὄταν δηλαδή νομοθετούμε, θεσπίζουμε τους νόμους με την πεποίθηση πως θα εἶναι ὠφέλιμοι και στον μετέπειτα χρόνο. Και τούτο σωστά θα ονομάζαμε «μέλλον».

ΘΕΟ. Οπωσδήποτε.

Σωκράτης

ἢ οὖν καὶ τυγχάνει ἀεὶ, ἢ πολλὰ καὶ διαμαρτάνει ἐκάστη;

Θεόδωρος

οἶμαι ἔγωγε καὶ ἀμαρτάνειν.

Σωκράτης

ἔτι τοίνυν ἐνθένδε ἂν μᾶλλον πᾶς τις ὁμολογήσειεν ταῦτάταῦτα, εἰ περὶ παντός τις τοῦ εἶδους ἐρωτῶν ἐν ᾧ καὶ τὸ ὠφέλιμον τυγχάνει ὄν: ἔστι δὲ που καὶ περὶ τὸν μέλλοντα χρόνον. ὅταν γὰρ νομοθετώμεθα, ὡς ἐσομένους ὠφελίμους τοὺς νόμους τιθέμεθα εἰς τὸν ἔπειτα χρόνον: τοῦτο δὲ 'μέλλον' ὀρθῶς ἂν λέγοιμεν. [178β]

Θεόδωρος

πάνυ γε.

ΣΩ. Εμπρός λοιπόν, ας ρωτήσουμε κατ' αυτό τον τρόπο τον Πρωταγόρα ή κάποιον άλλο από εκείνους που υποστηρίζουν τα ίδια: Πρωταγόρα, όπως λέτε, «μέτρο όλων είναι ο άνθρωπος». Των λευκών, των βαριών, των ελαφριών και όλων των τέτοιου είδους. Έχοντας λοιπόν μέσα του το κριτήριο για τα πράγματα αυτά, όπως τα υφίσταται έτσι τα πιστεύει, θεωρώντας τα για τον εαυτό του αληθινά και υπαρκτά. Έτσι δεν είναι;

ΘΕΟ. Έτσι.

Σωκράτης

ἴθι δῆ, οὕτως ἔρωτῶμεν Πρωταγόραν ἢ ἄλλον τινὰ τῶν ἐκείνων τὰ αὐτὰ λεγόντων:

‘πάντων μέτρον ἄνθρωπός ἐστιν,’ ὡς φατέ, ὦ Πρωταγόρα, λευκῶν βαρέων κούφων, οὐδενός ὄτου οὐ τῶν τοιούτων: ἔχων γὰρ αὐτῶν τὸ κριτήριον ἐν αὐτῷ, οἷα πάσχει τοιαῦτα οἰόμενος, ἀληθῆ τε οἶεται αὐτῷ καὶ ὄντα. οὐχ οὕτω;

Θεόδωρος

οὕτω.

ΣΩ. Δεν σχετίζονται λοιπόν και οι νομοθεσίες και το ωφέλιμο με το μέλλον και δεν θα συμφωνούσε ο καθένας πως, όταν κάποια πόλη νομοθετεί, αποτυγχάνει αναπόφευκτά σχετικά με το κατ' εξοχήν ωφέλιμο;

ΘΕΟ. Πάρα πολύ.

ΣΩ. Σωστά λοιπόν θα ειπωθεί προς τον δάσκαλό σου πως είναι αναγκαίο για κείνον να παραδεχτεί ότι κάποιος είναι σοφότερος από κάποιον άλλο και ότι ο τέτοιου είδους άνθρωπος είναι μέτρο, όπως πριν λίγο με ανάγκαζε ο λόγος προς υπεράσπισή του, είτε ήθελα είτε όχι, να είμαι τέτοιος.

ΘΕΟ. Εκεί κατά κύριο λόγο νομίζω, Σωκράτη, πως νικιέται η θεωρία του, η οποία νικιέται και εδώ, όπου καθιστά έγκυρες τις αντιλήψεις των άλλων, ενώ αυτές φάνηκαν να μη θεωρούν καθόλου αληθινές τις διδασκαλίες του.

Σωκράτης

οὐκοῦν καὶ αἱ νομοθεσίαι καὶ τὸ ὠφέλιμον περὶ τὸ μέλλον ἐστὶ, καὶ πᾶς ἂν ὁμολογοῖ νομοθετουμένην πόλιν πολλάκις ἀνάγκη εἶναι τὸ οὐ ὠφελιμωτάτου ἀποτυγχάνειν;

Θεόδωρος

μάλα γε.

Σωκράτης

μετρίως ἄρα ἡμῖν πρὸς τὸν διδάσκαλόν σου εἰρήσεται [179β] ὅτι ἀνάγκη αὐτῷ ὁμολογεῖν σοφώτερόν τε ἄλλον ἄλλουεῖναι καὶ τὸν μὲν τοιοῦτον μέτρον εἶναι, ἐμοὶ δὲ τῷ ἀνεπιστήμονι μηδὲ ὁπωσιοῦν ἀνάγκη εἶναι μέτρῳ γίνεσθαι, ὡς ἄρτι με ἠνάγκαζεν ὁ ὑπὲρ ἐκείνου λόγος, εἴτ' ἐβουλόμην εἶτε μή, τοιοῦτον εἶναι.

Θεόδωρος

ἐκείνη μοι δοκεῖ, ὦ Σώκρατες, μάλιστα ἀλίσκεσθαι ὁ λόγος, ἀλίσκόμενος καὶ ταύτη, ἧ τὰς τῶν ἄλλων δόξας κυρίας ποιεῖ, αὗται δὲ ἐφάνησαν τοὺς ἐκείνου λόγους οὐδαμῇ ἀληθεῖς ἡγούμεναι. [179ξ]

2.5 ΤΕΛΙΚΗ ΑΝΑΣΚΕΥΗ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΥ ΟΡΙΣΜΟΥ ΤΗΣ ΓΝΩΣΗΣ ΩΣ ΑΙΣΘΗΣΗΣ

ΣΩ. Θα ἔπρεπε λοιπόν, αφού και συ δείχνεις τέτοια προθυμία. Νομίζω πως πρέπει ν' αρχίσουμε τη διερεύνηση σχετικά με την κίνηση, τι δηλαδή εννοούμε λέγοντας ότι τα πάντα κινούνται. Θέλω να πω το εξής εννοούν ένα είδος κίνησης ή, όπως νομίζω, δύο; Να μη νομίζω μόνο εγώ όμως, αλλά να συμμετέχεις κι εσύ, για να υποφέρουμε από κοινού, αν κάπως χρειαστεί. Λέγε μου λοιπόν' ονομάζεις άραγε κίνηση όταν κάτι μετατοπίζεται από τον ένα χώρο στον άλλο και όταν περιστρέφεται στο ίδιο μέρος;

Σωκράτης

σκεπτέον ἂν εἴη σοῦ γε οὕτω προθυμουμένου. δοκεῖ [181ξ] οὖν μοι ἀρχὴ εἶναι τῆς σκέψεως κινήσεως πέρι, ποῖόν τί ποτε ἄρα λέγοντές φασι τὰ πάντα κινεῖσθαι. βούλομαι δὲ λέγειν τὸ τοιόνδε: πότερον ἔν τι εἶδος αὐτῆς λέγουσιν ἢ, ὡς περ ἐμοὶ φαίνεται, δύο; μὴ μόνον ἐμοὶ δοκεῖτω, ἀλλὰ συμμέτεχε καὶ σύ, ἵνα κοινῇ πάσχωμεν ἂν τι καὶ δέη. καὶ μοι λέγε: ἄρα κινεῖσθαι καλεῖς ὅταν τι χώραν ἐκ χώρας μεταβάλλῃ ἢ καὶ ἐν τῷ αὐτῷ στρέφεται;

Θεόδωρος

ἔγωγε.

ΣΩ. Ας είναι τούτο λοιπόν το ένα είδος. όταν κάτι μένει στο ίδιο σημείο αλλά γερνάει ή γίνεται μαύρο από άσπρο ή σκληρό ή μαλακό, ή παθαίνει κάποια άλλη μεταβολή, δεν αξίζει να πούμε πως αποτελούν άλλο είδος κίνησης;

ΘΕΟ. Κατά τη γνώμη μου, είναι απαραίτητο.

ΣΩ. Αναφέρω λοιπόν τα δύο τούτα είδη κίνησης, τη μεταβολή και την κίνηση στο χώρο.

ΘΕΟ. Σωστά λες.

Σωκράτης

τοῦτο μὲν τοίνυν ἔστι εἶδος. ὅταν δὲ ἢ μὲν ἐν [181δ] τῷ αὐτῷ, γηράσκη δέ, ἢ μέλαν ἐκ λευκοῦ ἢ σκληρὸν ἐκ μαλακοῦ γίγνηται, ἢ τι
να ἄλλην ἀλλοίωσιν ἀλλοιῶται, ἄρα οὐκ ἄξιον ἕτερον εἶδος φάναι κινήσεως;

Θεόδωρος

ἔμοιγε δοκεῖ ἀναγκαῖον μὲν οὔν.

Σωκράτης

δύο δὴ λέγω τούτῳ εἶδει κινήσεως, ἀλλοίωσιν, τὴν δὲ φορὰν.

Θεόδωρος

ὀρθῶς γε λέγων.

ΣΩ. Διακρίνοντας λοιπόν με τον τρόπο αυτό, ας διαλεχθούμε πλέον με όσους υποστηρίζουν ότι τα πάντα κινούνται και ας ρωτήσουμε· λέτε ότι τα πάντα κινούνται και κατά τους δύο τρόπους, κινούμενα στον χώρο και μεταβαλλόμενα, ή κάποτε και με τους δύο τρόπους και κάποτε με έναν;

ΘΕΟ. Μα τον Δία, Σωκράτη, εγώ τουλάχιστον δεν μπορώ να απαντήσω· νομίζω πως θα έλεγαν και με τους δύο τρόπους.

Σωκράτης

τοῦτο τοίνυν οὕτω διελόμενοι διαλεγώμεθα ἤδη τοῖς τὰ πάντα φάσκουσιν κινεῖσθαι καὶ ἐρωτῶμεν: πότερον πᾶν[181ε] φατε ἀμφοτέρως κινεῖσθαι, φερόμενόν τε καὶ ἀλλοιούμενον, ἢ τὸ μὲν τι ἀμφοτέρως, τὸ δ' ἑτέρως;

Θεόδωρος

ἀλλὰ μὰ Δί' ἔγωγε οὐκ ἔχω εἰπεῖν: οἶμαι δ' ἂν φάναι ἀμφοτέρως.

ΣΩ. Σε αντίθετη περίπτωση, φίλε μου, θα τους φανούν κινούμενα και ακίνητα, και δεν θα μπορούν να υποστηρίξουν βάσιμα ότι τα πάντα κινούνται ή ότι μένουν ακίνητα.

ΘΕΟ. Λες απολύτως την αλήθεια.

ΣΩ. Επειδή όμως αυτά πρέπει να κινούνται και η έλλειψη κίνησης δεν ενυπάρχει σε κανένα, όλα εκτελούν αενάως όλες τις κινήσεις.

ΘΕΟ. Κατ' ανάγκη.

Σωκράτης

εἰ δέ γε μή, ὦ ἑταῖρε, κινούμενά τε αὐτοῖς καὶ ἐστῶτα φανεῖται, καὶ οὐδὲν μᾶλλον ὀρθῶς ἔξει εἰπεῖν ὅτι κινεῖται τὰ πάντα ἢ ὅτι ἔστηκεν.

Θεόδωρος

ἀληθέστατα λέγεις.

Σωκράτης

οὐκοῦν ἐπειδὴ κινεῖσθαι αὐτὰ δεῖ, τὸ δὲ μὴ κινεῖσθαι

182α] μή ἐνεῖναι μηδενί, πάντα δὴ πᾶσαν κίνησιν ἀεὶκινεῖται.

Θεόδωρος

ἀνάγκη.

ΣΩ. Εξέτασε λοιπὸν ἀπὸ τις διδασκαλίας το ἐξῆς· δεν λέγαμε πως αυτοὶ παρουσίαζαν τὴ γένεση τῆς θερμότητος ἢ τῆς λευκότητος ἢ οπουδήποτε ἄλλου κατ' αὐτὸ τὸν τρόπο, ὅτι καθένα τέτοιο μετακινεῖται ταυτόχρονα με τὴν αἴσθησι ἀνάμεσα σ' αὐτὸ που ἐνεργεῖ καὶ σ' αὐτὸ που υφίσταται, καὶ τὸ παθητικὸ γίνεται αἰσθητὸ γνῶρισμα ἀλλὰ ὄχι ἀκόμα αἴσθησι, ἐνῶ τὸ ἐνεργητικὸ ἀποκτὰ κάποιον εἶδος ἀλλὰ δεν γίνεται ποιότητα; Πιθανῶς ἡ «ποιότητα» σου φαίνεται λέξι παράδοξι καὶ δεν τὴν καταλαβαίνεις ἀναφερόμενη συνολικά. Μάθε τὴ λοιπὸν κατὰ μέρη τὸ ἐνεργητικὸ στοιχεῖο δεν γίνεται οὔτε θερμότητα οὔτε λευκότητα ἀλλὰ θερμὸ ἢ λευκὸ, καὶ τὰ υπόλοιπα κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο. Συνέχεια 191

Σωκράτης

σκόπει δὴ μοι τόδε αὐτῶν: τῆς θερμότητος ἢ λευκότητος ἡ ἴσου οὖν γένεσιν οὐχ οὔτω πως ἐλέγομεν φάναι αὐτούς, φέρεσθαι ἕκαστον τούτων ἅμα αἰσθήσει μεταξὺ τοῦ ποιοῦντός τε καὶ πάσχοντος, καὶ τὸ μὲν πάσχον αἰσθητικὸν ἀλλ' οὐκ αἴσθησιν ἔτι γίνεσθαι, τὸ δὲ ποιοῦν ποιόν τι ἀλλ' οὐ ποιότητα; ἴσως οὖν ἡ 'ποιότης' ἅμα ἀλλόκοτον τε φαίνεται ὄνομα καὶ οὐ μανθάνεις ἀθρόον λεγόμενον: κατὰ [18 2β] μέρη οὖν ἄκουε. τὸ γὰρ ποιοῦν οὔτε θερμότης οὔτε λευκότης, θερμὸν δὲ καὶ λευκὸν γίνεσθαι, καὶ τᾶλλα οὔτω:

ΣΩ. Θυμάσαι βέβαια ὅτι στα προηγούμενα μιλούσαμε ἐτσι, ὅτι δεν ὑπάρχει τίποτα καθαυτὸ ὡς ἓνα, οὔτε αὐτὸ που ἐνεργεῖ οὔτε αὐτὸ που υφίσταται, ἀλλὰ με τὴν προσέγγισι τῶν δύο μεταξύ τους δημιουργοῦν τὴ αἰσθήσει καὶ τὰ αἰσθητὰ, καὶ τὰ μεν παίρνουν κάποια μορφή ἐνῶ τὰ δε γίνονται αἰσθανόμενα.

ΘΕΟ. Θυμάμαι· πως ὄχι ἀλλωστε;

ΣΩ. Τὰ υπόλοιπα ἀς τὰ ἀφήσουμε, εἴτε τὰ λένε ἐτσι εἴτε τὰ λένε ἀλλιῶς. Ἀς κρατήσουμε μόνον τούτο ἐξ ἀφορμῆς τοῦ οὐοίου συζητάμε, καὶ ἀς ρωτήσουμε· κινούνται καὶ ρέουν, ὡπως λέτε, τὰ πάντα; Ἢ ὄχι;

ΘΕΟ. Ναι.

ΣΩ. Καὶ με τὴ δύο λοιπὸν κινήσει που διακρίναμε, κινούμενα στον χώρο καὶ μεταβαλλόμενα;

Σωκράτης

μέμνησαι γάρ που ἐν τοῖς πρόσθεν ὅτι οὕτως ἐλέγομεν, ἐνμηδὲν αὐτὸ καθ' αὐτὸ εἶναι, μηδ' αὖ τὸ ποιοῦν ἢ πάσχον, ἀλλ' ἐξ ἀμφοτέρων πρὸς ἄλληλα συγγιγνομένων τὰς αἰσθήσεις καὶ τὰ αἰσθητὰ ἀποτίκτοντα τὰ μὲν ποι' ἄτταγίγνεσθαι, τὰ δὲ αἰσθανόμενα.

Θεόδωρος

μέμνημαι: πῶς δ' οὐ; [182ξ]

Σωκράτης

τὰ μὲν τοίνυν ἄλλα χαίρειν ἐάσωμεν, εἴτε ἄλλως εἴτε οὕτως λέγουσιν: οὐ δ' ἔνεκα λέγομεν, τοῦτο μόνον φυλάττωμεν, ἐρωτῶντες: Κινεῖται καὶ ρεῖ, ὡς φατε, τὰ πάντα; ἢ γάρ;

Θεόδωρος

ναί.

Σωκράτης

οὐκοῦν ἀμφοτέρας ἅς διειλόμεθα κινήσεις, φερόμενά τε καὶ ἀλλοιούμενα;

ΘΕΟ. Πως ὄχι; Ἀν βέβαια πρόκειται να κινούνται ολοκληρωμένα.

ΣΩ Ἀν ὅμως απλῶς κινούνταν, ἀλλὰ δεν μεταβάλλονταν, θα μπορούσαμε ἴσως να πούμε πως ρέουν αὐτὰ που μετακινούνται στο χώρο ἢ με ποιο τρόπο να μιλήσουμε;

ΘΕΟ. Ἐτσι.

ΣΩ. Ἐπειδὴ ὅμως δεν μένει ἀκίνητο οὔτε τούτο, ὅτι δηλαδή αὐτὸ που ρεῖ, ρεῖ ως λευκὸ, παρά ἀλλάζει, ὥστε και αὐτῆς τῆς ἰδίας τῆς λευκότητος ὑπάρχει ροή και μεταβολή σε ἄλλο χρῶμα, ὥστε να το χαρακτηρίσουμε με σωστὸ τρόπο;

ΘΕΟ. Και ποια μέθοδος ὑπάρχει, Σωκράτη; Ἡ ὑπάρχει κάποιο ἄλλο ἀπὸ τούτα, ἀφού πάντοτε, ὅταν κάποιος μιλάει, τούτο ξεφεύγει ἐπειδὴ ρεῖ;

Θεόδωρος

πῶς δ' οὐ; εἴπερ γε δὴ τελέως κινήσεται.

Σωκράτης

εἰ μὲν τοίνυν ἐφέρετο μόνον, ἠλλοιοῦτο δὲ μή, εἴχομεν ἄνπου εἰπεῖν οἷα ἄττα ρεῖ τὰ φερόμενα: ἢ πῶς λέγομεν;

Θεόδωρος

οὕτως. [182δ]

Σωκράτης

ἐπειδὴ δὲ οὐδὲ τοῦτο μένει, τὸ λευκὸν ρεῖν τὸ ρέον, ἀλλὰ μεταβάλλει, ὥστε καὶ αὐτοῦ τούτου εἶναι ροήν, τῆς λευκότητος, καὶ μεταβολὴν εἰς ἄλλην χροάν, ἵνα μὴ ἀλῶταύτη μένον, ἄρα ποτε οἷόν τέ τι προσειπεῖν χρῶμα, ὥστε καὶ ὁρθῶς προσαγορεύειν;

Θεόδωρος

καὶ τίς μηχανή, ὧ Σώκρατες; ἢ ἄλλο γέ τι τῶν τοιούτων, εἴπερ ἀεὶ λέγοντος ὑπεξέρχεται ἄτε δὴ ρέον;

ΣΩ. Τι θα πούμε όμως για οποιαδήποτε αίσθηση, όπως για την όραση ή την ακοή; Ότι παραμένουν ποτέ στην ίδια κατάσταση της όρασης και της ακοής;

ΘΕΟ. Δεν πρέπει, αν βέβαια κινούνται.

ΣΩ. Δεν πρέπει συνεπώς να ονομάζουμε όραση, ούτε κάποια άλλη αίσθηση περισσότερο απ' ό,τι μη όραση, ούτε κάποια άλλη αίσθηση περισσότερο απ' ό,τι μη αίσθηση, καθώς τα πάντα κινούνται με όλους τους τρόπους.

ΘΕΟ. Δεν πρέπει βέβαια.

ΣΩ. Αλλά αίσθηση είναι η γνώση, όπως υποστηρίξαμε εγώ και ο Θεαίτητος.

ΘΕΟ. Πράγματι.

ΣΩ. Δεν απαντήσαμε λοιπόν για τη γνώση περισσότερο απ' ό,τι για τη μη γνώση, όταν ρωτηθήκαμε τι είναι γνώση.

ΘΕΟ. Έτσι φαίνεται.

Σωκράτης

τί δὲ περὶ αἰσθήσεως ἐροῦμεν ὁποῖα σοῦν, οἷον τῆς [182ε] τοῦ ὄραν ἢ ἀκούειν; μένειν ποτὲ ἐν αὐτῷ τῷ ὄραν ἢ ἀκούειν;

Θεόδωρος

οὐκ οὐκ δεῖ γε, εἴπερ πάντα κινεῖται.

Σωκράτης

οὔτε ἄρα ὄραν προσρητέον τι μᾶλλον ἢ μὴ ὄραν, οὐδέ τιν' ἄλλην αἴσθησιν μᾶλλον ἢ μή, πάντων γε πάντως κινουμένων.

Θεόδωρος

οὐ γὰρ οὔν.

Σωκράτης

καὶ μὴν αἴσθησίς γε ἐπιστήμη, ὡς ἔφαμεν ἐγὼ τε καὶ Θεαίτητος.

Θεόδωρος

ἦν ταῦτα.

Σωκράτης

οὐδὲν ἄρα ἐπιστήμην μᾶλλον ἢ μὴ ἐπιστήμην ἀπεκρινάμεθα ἐρωτώμενοι ὅτι ἐστὶν ἐπιστήμη.

[183α]

Θεόδωρος

εἰσὶκατε.

ΣΩ. Ωραία επανόρθωση της απάντησης μας έτυχε, καθώς προθυμοποιηθήκαμε ν' αποδείξουμε ότι τα πάντα κινούνται, για να φανεί βέβαια σωστή και η απάντηση εκείνη. Αποδείχθηκε τούτο, όπως φαίνεται, αν δηλαδή τα πάντα κινούνται, κάθε απάντηση, για οποιοδήποτε ζήτημα κι αν απαντήσουμε, είναι εξίσου σωστή, το να υποστηρίξουμε δηλαδή πως έτσι ή όχι έτσι είναι, και, αν θέλεις, ότι δεν γίνεται, ώστε να μην τους ακινητοποιήσουμε με τα λόγια.

ΘΕΟ. Σωστά μιλάς.

Σωκράτης

καλὸν ἂν ἡμῖν συμβαίνοι τὸ επανόρθωμα τῆς ἀποκρίσεως, προθυμηθεῖσιν ἀποδείξαι ὅτι πάντα κινεῖται, ἵνα δὴ ἐκείνη ἡ ἀπόκρισις ὀρθὴ φανῇ. τὸ δ', ὡς ἔοικεν, ἐφάνη, εἰ πάντα κινεῖται, πᾶσα ἀπόκρισις, περὶ ὅτου ἂν τις ἀποκρίνηται, ὁμοίως ὀρθὴ εἶναι, οὕτω τ' ἔχει φάναι καὶ μὴ οὕτω, εἰ δὲ βούλει, γίνεσθαι, ἵνα μὴ στήσωμεν αὐτοὺς τῷ λόγῳ.

Θεόδωρος

ὀρθῶς λέγεις.

ΣΩ. Συνεπῶς Θεόδωρε, απαλλαχθήκαμε ἀπὸ τὸν φίλο σου, καὶ δὲν συμφωνοῦμε πια μαζὶ τοῦ ὅτι κάθε ἄνθρωπος εἶναι μέτρο ὅλων τῶν πραγμάτων, ἀν κάποιος δὲν εἶναι σώφρων. Δὲν θὰ συμφωνήσουμε στο ὅτι ἡ γνώση εἶναι αἴσθησις, σύμφωνα τουλάχιστον με τὴ θεωρία τῆς ἀέναυης κίνησης, παρεκτός ἀν τούτος ἐδῶ ὁ Θεαίτητος υποστηρίξει κάτι διαφορετικό.

ΘΕΟ. Πολύ σωστά μίλησες, Σωκράτη· ἀφοῦ τούτα τελείωσαν, ἔπρεπε ν' ἀπαλλαχτώ κι ἐγώ ἀπὸ τὸ νὰ σου ἀπαντῶ, κατὰ τὴ συμφωνία μας, μόλις δηλαδὴ τελείωνε ὁ περὶ Πρωταγόρα λόγος.

ΘΕΑΙ. Ὅχι, Θεόδωρε, προτοῦ ὁ Σωκράτης καὶ συ ἀναφερθεῖτε σε ὅσους υποστηρίζουν ὅτι τὸ παν εἶναι ἀκίνητο, ὅπως πρὶν λίγο εἶπατε.

Σωκράτης

οὐκοῦν, ὦ Θεόδωρε, τοῦ τε σοῦ ἐταίρου ἀπηλλάγμεθα, καὶ οὔπω συγχωροῦμεν αὐτῷ πάντ' ἄνδρα πάντων [183ξ] χρημάτων μέτρον εἶναι, ἀν μὴ φρόνιμός τις ᾄ: ἐπιστήμην τε αἴσθησιν οὐ συγχωρησόμεθα κατὰ γε τὴν τοῦ πάντα κινεῖσθαι μέθοδον, ἢ εἰ μὴ τί πως ἄλλως Θεαίτητος ὅδε λέγει.

Θεόδωρος

ἄριστ' εἴρηκας, ὦ Σώκρατες: τούτων γὰρ περανθέντων καὶ ἐμὲ ἔδει ἀπηλλάχθαι σοὶ ἀποκρινόμενον κατὰ τὰς συνθήκας, ἐπειδὴ τὸ περὶ τοῦ Πρωταγόρου λόγου τέλος σχοίη.

Θεαίτητος

μὴ πρὶν γ' ἂν, ὦ Θεόδωρε, Σωκράτης τε καὶ σὺ [183δ] τοὺς φάσκοντας αὖ τὸ πᾶν ἐστάναι διέλθητε, ὥσπερ ἄρτι προῦθεσθε.

ΣΩ. Τον Μέλισσο και τους υπόλοιπους, που υποστηρίζουν πως το παν είναι ένα και ακίνητο ντρέπομαι μήπως εξετάσουμε με φορτικό τρόπο, ντρέπομαι όμως λιγότερο από ό,τι τον Παρμενίδη, που είναι ένας. Ο Παρμενίδης μου φαίνεται, κατά το Ομηρικό, «σεβάσμιος σε μένα» και συνάμα «φοβερός». Συναναστράφηκα άλλωστε τον άνθρωπο όταν ήμουν πολύ νέος και εκείνος πολύ γέρος, και μου φάνηκε πως έχει βάθος απόλυτα ευγενικό. Φοβούμαι όμως μήπως δεν καταλάβουμε τους λόγους του και ύστερήσουμε πολύ περισσότερο από το πνεύμα με το οποίο μίλησε, και το κυριότερο, απ' όπου ξεκίνησε και ο διάλογος, σχετικά με τη γνώση, τι πράγμα είναι, φοβούμαι μήπως μείνει χωρίς διερεύνηση εξαιτίας των λόγων που εισέβαλλαν με θόρυβο, αν κάποιος πρόκειται να τους εμπιστευτεί. Επιπλέον και αυτό που τώρα ανακινήσαμε έχει άπειρο πλήθος απόψεων· αν κάποιος το εξετάσει ως πάρεργο, θα υφίστατο ανάξιά του πράγματα, ενώ αν το εξετάσει επαρκώς, παρατεινόμενο θα εξαφανίσει τα σχετικά με τη γνώση. Ούτε το ένα ούτε το άλλο πρέπει να κάνουμε, αλλά να προσπαθήσουμε με τη μαιευτική τέχνη ν' απαλλάξουμε τον Θεαίτητο από αυτά που κυοφορεί σχετικά με τη γνώση.

ΘΕΟ. Πρέπει, αν νομίζεις, έτσι να κάνουμε. 197-199 (196)

Σωκράτης

μέλισσον μὲν καὶ τοὺς ἄλλους, οἳ ἔν ἐστός λέγουσι τὸ πᾶν, αἰσχυνόμενος μὴ φορτικῶς σκοπῶμεν, ἦττον αἰσχύνομαι ἢ ἕνα ὄντα Παρμενίδην. Παρμενίδης δέ μοι φαίνεται, τὸ τοῦ Ὀμήρου, 'αἰδοῖός τέ μοι' εἶναι ἅμα 'δεινός τε.' συμπροσέμειξα γὰρ δὴ τῷ ἀνδρὶ πάνυ νέος πάνυ πρεσβύτη,

[184α] καὶ μοι ἐφάνη βάθος τι ἔχειν παντάπασι γενναῖον. φοβοῦμαι οὖν μὴ οὔτε τὰ λεγόμενα συνιῶμεν, τί τεδιανοούμενος εἶπε πολὺ πλέον λειπώμεθα, καὶ τὸ μέγιστον, οὗ ἔνεκα ὁ λόγος ὤρμηται, ἐπιστήμης πέρι τί ποτ' ἐστίν, ἄσκεπτον γένηται ὑπὸ τῶν ἐπεισκωμαζόντων λόγων, εἴ τις αὐτοῖς πείσεται: ἄλλως τε καὶ ὄν νῦν ἐγείρομεν πλήθει ἀμήχανον, εἴτε τις ἐν παρέργῳ σκέψεται, ἀνάξιν ἂν πάθοι, εἴτε ἰκανῶς, μηκυνόμενος τὸ τῆς ἐπιστήμης ἀφανιεῖ. δεῖ δὲ οὐδέτερα, ἀλλὰ Θεαίτητον [184β] ὧν κυεῖ περὶ ἐπιστήμης πειρᾶσθαι ἡμᾶς τῆ μαιευτικῆ τέχνη ἀπολυῖσαι.

Θεόδωρος

ἀλλὰ χρή, εἰ δοκεῖ, οὕτω ποιεῖν.

ΣΩ. Σκέψου επιπλέον, Θεαίτητε, το εξής από τα λεχθέντα. Απάντησες πως η αίσθηση είναι γνώση ή όχι;

ΘΕΑΙ. Ναι.

ΣΩ. Αν κάποιος σε ρωτήσει ως εξής «με ποιο πράγμα ο άνθρωπος βλέπει τα μαύρα και τα άσπρα χρώματα, και με ποιο ακούει τους οξείς και βαριούς ήχους;», θ' απαντούσες νομίζω, «με τα μάτια και τα αυτά».

Σωκράτης

ἔτι τοίνυν, ὦ Θεαίτητε, τοσόνδε περὶ τῶν εἰρημένων ἐπίσκεψαι. αἴσθησιν γὰρ δὴ ἐπιστήμην ἀπεκρίνω: ἦ γάρ;

Θεαίτητος

ναί.

Σωκράτης

εἰ οὖν τίς σε ὧδ' ἐρωτῶη:

‘τῷ τὰ λευκὰ καὶ μέλανα ὀρᾷ ἄνθρωπος καὶ τῷ τὰ ὀξεῖα καὶ βαρέα ἀκούει;’ εἶποις ἂν οἶμαι ὄμμασί τε καὶ ὠσίν.’

Θεαίτητος

ἔγωγε. [184ξ]

ΣΩ. Η ευχέρεια στη χρήση λέξεων και εκφράσεων και η όχι ακριβής εξέταση είναι, ως επί το πολύ, όχι ταπεινότητα, αλλά κυρίως το αντίθετο προς αυτή είναι απαιδευσία, μερικές φορές αναγκαίο, όπως τώρα είναι ανάγκη να εξετάσουμε την απάντηση την οποία έδωσες εκεί όπου δεν είναι σωστή. Εξέτασε λοιπόν ποια από τις δύο απαντήσεις είναι πιο σωστή, μάτια είναι αυτά με τα οποία βλέπουμε ή αυτά διά μέσου των οποίων βλέπουμε, και αυτιά είναι αυτά με τα οποία ακούμε ή αυτά διά μέσου των οποίων ακούμε;

ΘΕΑΙ. Δια μέσου των οποίων αντιλαμβανόμαστε κάθε τι, όπως μου φαίνεται, Σωκράτη, περισσότερο απ' ό,τι με τα οποία.

ΣΩ. Θα ήταν άτοπο, παιδί μου, αν μέσα μας είχαν καθίσει πολλές αισθήσεις, σαν μέσα σε δούρειους ίππους, και να μην κατατείνουν όλα σε κάποια ιδέα, είτε ψυχή είτε όπως αλλιώς πρέπει να την ονομάσουμε, με την οποία αντιλαμβανόμαστε τα αισθητά διά μέσου τούτων, σαν να είναι όργανα.

ΘΕΑΙ. Έτσι νομίζω περισσότερο, παρά με τον προηγούμενο τρόπο.

Σωκράτης

τὸ δὲ εὐχερὲς τῶν ὀνομάτων τε καὶ ῥημάτων καὶ μὴ δι' ἀκριβείας ἐξεταζόμενον τὰ μὲν πολλὰ οὐκ ἀγεννές, ἀλλὰ μᾶλλον τὸ τούτου ἕνα ντίον ἀνελεύθερον, ἔστι δὲ ὀτε ἀναγκαῖον, οἷον καὶ νῦν ἀνάγκη ἐπιλαβέσθαι τῆς ἀποκρίσεως ἣν ἀποκρίνη, ἧ οὐκ ὀρθή. σκόπει γάρ: ἀπ ὀκρισις ποτέρα ὀρθοτέρα, ὧ ὀρῶμεν τοῦτο εἶναι ὀφθαλμούς, ἧ δι' οὔ ὀρῶμεν, καὶ ὧ ἀκούομεν ὦτα, ἧ δι' οὔ ἀκούομεν;

Θεαίτητος

δι' ὧν ἕκαστα αἰσθανόμεθα, ἔμοιγε δοκεῖ, ὧ Σώκρατες, μᾶλλον ἢ οἷς. [184δ]

Σωκράτης

δεινὸν γάρ που, ὧ παῖ, εἰ πολλαί τινες ἐν ἡμῖν ὡσπερ ἐν δούρειοις ἵπποις αἰσθήσεις ἐγκάθηνται, ἀλλὰ μὴ εἰς μίαντινὰ ιδέαν, εἴτε ψυχ ἣν εἴτε ὄτι δεῖ καλεῖν, πάντα ταῦτα συντείνει, ἧ διὰ τούτων οἷον ὀργάνων αἰσθανόμεθα ὄσα αἰσθητά.

Θεαίτητος

ἀλλὰ μοι δοκεῖ οὕτω μᾶλλον ἢ ἐκείνως.

ΣΩ. Θα δεχτείς αλήθεια να συμφωνήσεις πως όσα αντιλαμβάνεσαι με την μία δυνατότητα είναι αδύνατο ν' αντιληφθείς τα ίδια με άλλη, όπως αυτά που αντιλαμβάνεσαι με την ακοή να τα αντιληφθείς με την όραση, και αυτά που αντιλαμβάνεσαι με την όραση, με την ακοή;

ΘΕΑΙ. Πως δεν θα δεχτώ;

ΣΩ. Αν λοιπόν συλλογίζεσαι και για τα αδύο, δεν θα μπορούσες να σχηματίσεις αντίληψη και για τα δύο ούτε διά του ενός οργάνου ούτε διά του άλλου.

ΘΕΑΙ. Όχι βέβαια.

Σωκράτης

ἢ καὶ ἐθελήσεις ὁμολογεῖν ἃ δι' ἐτέρας δυνάμεως

[185α] αἰσθάνη, ἀδύνατον εἶναι δι' ἄλλης ταῦτ' αἰσθέσθαι, οἷον ἃ δι' ἀκοῆς, δι' ὄψεως, ἢ ἃ δι' ὄψεως, δι' ἀκοῆς;

Θεαίτητος

πῶς γὰρ οὐκ ἐθελήσω;

Σωκράτης

εἴ τι ἄρα περὶ ἀμφοτέρων διανοῆ, οὐκ ἂν διὰ γε τοῦ ἐτέρου ὀργάνου, οὐδ' αὖ διὰ τοῦ ἐτέρου περὶ ἀμφοτέρων αἰσθάνοι' ἂν.

Θεαίτητος

οὐ γὰρ οὔν.

ΣΩ. Καλά λες. Διά μέσου ποιου οργάνου ενεργεί η δυνατότητα που σου φανερώνει το κοινό γνώρισμα όλων και τούτων, με το οποίο χαρακτηρίζεις το «είναι» και το «μη είναι» και όσα τώρα μόλις ρωτούσαμε γι' αυτά; Σε όλα τούτα ποια όργανα θ' αποδώσεις, διά μέσου των οποίων αντιλαμβάνεται το στοιχείο μας αυτό που αντιλαμβάνεται το κάθε τι;

ΘΕΑΙ. Αναφέρεσαι στην υπόσταση και στην ανυπαρξία, στην ομοιότητα και στην ανομοιότητα, στην ταυτότητα και στην ετερότητα, επιπλέον στο ένα και στους αριθμούς σχετικά με αυτά. Είναι φανερό πως ρωτάς για το άρτιο και το περιττό, και για τα άλλα που τ' ακολουθούν, δια μέσου ποιου τελικά από τα όργανα του σώματος αντιλαμβανόμαστε με τη ψυχή. 203 (200)

Σωκράτης

καλῶς λέγεις. ἢ δὲ δὴ διὰ τίνος δύναμις τό τ' ἐπὶ πᾶσι κοινὸν καὶ τὸ ἐπὶ τούτοις δηλοῖ σοι, ὧ τὸ 'ἔστιν' ἐπονομάζεις καὶ τὸ 'οὐκ ἔστι' καὶ ἰ ἄ νυνδὴ ἠρωτῶμεν περὶ αὐτῶν; τούτοις πᾶσι ποῖα ἀποδώσεις ὄργανα δι' ὧν αἰσθάνεται ἡμῶν τὸ αἰσθανόμενον ἕκαστα;

Θεαίτητος

οὐσίαν λέγεις καὶ τὸ μὴ εἶναι, καὶ ὁμοιότητα καὶ ἀνομοιότητα, καὶ τὸ ταυτόν τε καὶ τὸ ἕτερον, ἔτι δὲ [185δ] ἔντε καὶ τὸν ἄλλον ἀριθμὸν περὶ αὐτῶν. δηλὸν δὲ ὅτι καὶ ἄρτιόν τε καὶ περιττὸν ἐρωτᾷς, καὶ τᾶλλα ὅσα τούτοις ἔπεται, διὰ τίνος ποτὲ τῶν τοῦ σώματος τῆ ψυχῆ αἰσθανόμεθα.

ΣΩ. Πολύ καλά, Θεαίτητε, παρακολουθείς, και ό,τι ρωτάω αυτό ακριβώς είναι.

ΘΕΑΙ. Αλλά, μα τον Δία, Σωκράτη, δεν θα μπορούσα να πω παρά μόνο πως μου φαίνεται κατ' αρχάς ότι δεν υπάρχει κανένα τέτοιου είδους όργανο ξεχωριστό για τούτα, όπως για κείνα (τα αισθητά), αλλά μόνη της η ψυχή μου φαίνεται πως εξετάζει τα κοινά για όλα.

ΣΩ. Θεαίτητε, είσαι ωραίος και όχι άσχημος, όπως έλεγε ο Θεόδωρος· αυτός που μιλάει ωραία είναι ωραίος και ενάρετος. Εκτός μάλιστα από την ομορφιά, μ' ευεργέτησες απαλλάσσοντά με από πάρα πολλούς λόγους, και θώς σου φαίνεται πως άλλα τα εξετάζει η ίδια η ψυχή μόνη της, και άλλα δια μέσου των δυνατοτήτων του σώματος. Τούτο ήταν που πίστευα και ο ίδιος, ήθελα όμως να πιστεύεις και συ.

Σωκράτης

ὑπέρευ, ὦ Θεαίτητε, ἀκολουθεῖς, καὶ ἔστιν ἃ ἐρωτῶ αὐτάταῦτα.

Θεαίτητος

ἀλλὰ μὰ Δία, ὦ Σώκρατες, ἔγωγε οὐκ ἂν ἔχοιμι εἰπεῖν, πλήν γ' ὅτι μοι δοκεῖ τὴν ἀρχὴν οὐδ' εἶναι τοιοῦτον οὐδὲν τούτοις ὄργανον ἴδιον ὥσπερ ἐκείνοις, ἀλλ' [185ε] αὐτὴ δι' αὐτῆς ἡ ψυχὴ τὰ κοινὰ μοι φαίνεται περὶ πάντων ἐπισκοπεῖν.

Σωκράτης

καλὸς γὰρ εἶ, ὦ Θεαίτητε, καὶ οὐχ, ὡς ἔλεγε Θεόδωρος, αἰσχρὸς: ὁ γὰρ καλῶς λέγων καλὸς τε καὶ ἀγαθός. πρὸς δὲ τῶ καλῶ εὖ ἐποίησας με μάλᾳ συχνοῦ λόγου ἀπαλλάξας, εἰφαίνεται σοι τὰ μὲν αὐτὴ δι' αὐτῆς ἡ ψυχὴ ἐπισκοπεῖν, τὰ δὲ διὰ τῶν τοῦ σώματος δυνάμεων. τοῦτο γὰρ ἦν ὃ καὶ αὐτῶ μοι ἐδόκει, ἐβουλόμην δὲ καὶ σοὶ δόξαι.

ΣΩ. Είναι δυνατό να συναντήσει την αλήθεια αυτός που δεν μπορεί να συναντήσει την πραγματικότητα;

ΘΕΑΙ. Αδύνατο.

ΣΩ. Όποιος δεν συναντήσει την αλήθεια, θα γίνει ποτέ γνώστης του αντικειμένου τούτου;

ΘΕΑΙ. Πως θα μπορούσε να γίνει, Σωκράτη;

ΣΩ. Στα δεδομένα των αισθήσεων λοιπόν δεν υπάρχει γνώση, αλλά υπάρχει στους συλλογισμούς σχετικά με αυτά. Γιατί εδώ, όπως φαίνεται, είναι δυνατό ν' αγγίσουμε την πραγματικότητα και την αλήθεια, ενώ εκεί είναι αδύνατο.

ΘΕΑΙ. Έτσι φαίνεται.

Σωκράτης
οἷόν τε οὖν ἀληθείας τυχεῖν, ὧς μηδὲ οὐσίας;

Θεαίτητος
ἀδύνατον.

Σωκράτης
οὐ δὲ ἀληθείας τις ἀτυχήσει, ποτὲ τούτου ἐπιστήμων ἔσται;[186δ]

Θεαίτητος
καὶ πῶς ἂν, ὧς Σώκρατες;

Σωκράτης
ἐν μὲν ἄρα τοῖς παθήμασιν οὐκ ἐνὶ ἐπιστήμη, ἐν δὲ τῷ περιέκειντων συλλογισμῶ: οὐσίας γὰρ καὶ ἀληθείας ἐνταῦθα μὲν, ὡς ἔοικε, δυνατὸν ἄψασθαι, ἐκεῖ δὲ ἀδύνατον.

Θεαίτητος
φαίνεται.

ΣΩ. Ονομάζεις λοιπὸν συνολικὰ τούτο αἴσθησι;

ΘΕΑΙ. Κατ' ἀνάγκη.

ΣΩ. Ἡ ὁποία εἶπαμε πῶς δὲν μπορεῖ ν' ἀγγίσει τὴν ἀλήθεια, γιατί οὔτε τὴν πραγματικότητα μπορεῖ.

ΘΕΑΙ. Ὅχι βέβαια.

ΣΩ. Συνεπῶς οὔτε τὴ γνώση.

ΘΕΑΙ. Ούτε.

ΣΩ. Λοιπόν δεν θα μπορούσε ποτέ, Θεαίτητε, να είναι το ίδιο πράγμα αίσθηση και γνώση.

ΘΕΑΙ. Δεν φαίνεται δυνατό, Σωκράτη. Και τώρα ιδίως έγινε καταφανέστατο πως η γνώση είναι διαφορετικό από την αίσθηση.

Σωκράτης

σύμπαν ἄρ' αὐτὸ καλεῖς αἴσθησιν;

Θεαίτητος

ἀνάγκη.

Σωκράτης

ᾧ γε, φαμέν, οὐ μέτεστιν ἀληθείας ἄψασθαι: οὐδὲ γαρούσιαις.

Θεαίτητος

οὐ γὰρ οὔν.

Σωκράτης

οὐδ' ἄρ' ἐπιστήμης.

Θεαίτητος

οὐ γάρ.

Σωκράτης

οὐκ ἄρ' ἂν εἶη ποτέ, ᾧ Θεαίτητε, αἴσθησίς τε καὶ ἐπιστήμη ταύτόν.

Θεαίτητος

οὐ φαίνεται, ᾧ Σώκρατες. καὶ μάλιστά γε νῦν καταφανέστατον γέγονεν ἄλλο ὄν αἰσθήσεως ἐπιστήμη.[187α]

3. ΔΕΥΤΕΡΟΣ ΟΡΙΣΜΟΣ : Η ΑΛΗΘΗΣ ΔΟΞΑ ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΕΣΤΙ

ΣΩ. Δεν αρχίσαμε όμως τον διάλογο εξαιτίας τούτου, για ν' ανακαλύψουμε δηλαδή τι δεν είναι γνώση, αλλά τι είναι.

Προχωρήσαμε όπως τόσο πολύ, ώστε να μην την αναζητούμε περισσότερο στην αίσθηση αλλά στην ονομασία εκείνη που έχει η ψυχή, όταν μόνη της η ίδια διανοείται για την πραγματικότητα.

ΘΕΑΙ. Όπως πιστεύω, Σωκράτη, τούτο ονομάζεται κρίση.

Σωκράτης

ἀλλ' οὐ τι μὲν δὴ τούτου γε ἔνεκα ἤρχόμεθα διαλεγόμενοι, ἵνα εὐρωμεν τί ποτ' οὐκ ἔστ' ἐπιστήμη, ἀλλὰ τί ἔστιν. ὅμως δὲ τοσοῦτόν γε προβεβήκαμεν, ὥστε μὴ ζητεῖν αὐτὴν ἐναίσθησει τὸ παράπαν ἀλλ' ἐν ἐκείνῳ τῷ ὀνόματι, ὅτι ποτ' ἔχει ἡ ψυχή, ὅταν αὐτὴ καθ' αὐτὴν πραγματεύηται περὶ τὰ ὄντα.

Θεαίτητος

ἀλλὰ μὴν τοῦτό γε καλεῖται, ὦ Σώκρατες, ὡς ἐγὼμαι, δοξάζειν.

ΣΩ. Σωστά πιστεύεις, αγαπητέ μου. Πρόσεξε λοιπόν τώρα πάλι από την αρχή, αν, εξαλείφοντας όλα τα προηγούμενα, βλέπεις κάτι περισσότερο, καθώς προχώρησες εδώ. Λέγε λοιπόν πάλι τι τέλος πάντων είναι η γνώση.

ΘΕΑΙ. Να πω, Σωκράτη, ότι είναι κρίση, αδύνατον, επειδή υπάρχει και ψεύτικη κρίση. Κατά πάσα πιθανότητα η αληθινή κρίση είναι γνώση, και θεώρησε πως έχω απαντήσει τούτο. Αν προχωρώντας δεν μας φανεί σωστό, όπως το τωρινό, θα προσπαθήσουμε να πούμε κάτι άλλο.

Σωκράτης

ὀρθῶς γὰρ οἶει, ὦ φίλε. καὶ ὄρα δὴ νῦν πάλιν ἐξ [187β] ἀρχῆς, πάντα τὰ πρόσθεν ἐξαλείψας, εἴ τι μᾶλλον καθορᾶς, ἐπειδὴ ἐνταῦθα π ροελήλυθας. καὶ λέγε αὖθις τί ποτ' ἐστὶν ἐπιστήμη.

Θεαίτητος

δόξαν μὲν πᾶσαν εἶπεῖν, ὦ Σώκρατες, ἀδύνατον, ἐπειδὴ καὶ ψευδὴς ἐστὶ δόξα: κινδυνεύει δὲ ἡ ἀληθὴς δόξα ἐπιστήμη εἶναι, καὶ μοι το ὕτο ἀποκεκρίσθω. ἐὰν γὰρ μὴ φανῆ προῖοῦσιν ὥσπερ τὸ νῦν, ἄλλο τι πειρασόμεθα λέγειν.

ΣΩ. Πως λοιπόν; Τι θα πούμε; Θα λέμε κάθε φορά πως η κρίση είναι ψευδής, και πως κάποιος από μας έχει λανθασμένη κρίση ενώ κάποιος άλλος αληθινή, σαν να είναι έτσι από τη φύση καθορισμένο;

ΘΕΑΙ. Έτσι λέμε βέβαια.

Σωκράτης

πῶς οὔν; τί δὴ καὶ λέγομεν; ψευδῆ φαμεν ἐκάστοτε εἴναιδόξαν, καὶ τινα ἡμῶν δοξάζειν ψευδῆ, τὸν δ' αὖ ἀληθῆ, ὡς φύσει οὕτως ἔχόντων;

Θεαίτητος

φαμέν γὰρ δὴ.

ΣΩ. Πως θα σχηματίσει κάποιος ψευδή κρίση; Γιατί, εκτός από τούτα, είναι γενικά αδύνατο να σχηματίσει κρίση, καθώς βέβαια όλα ή τα γνωρίζουμε ή δεν τα γνωρίζουμε, και σε τούτα δεν φαίνεται καθόλου δυνατό να σχηματίσει κάποιος ψευδή κρίση.

ΘΕΑΙ. Απολύτως αλήθεια.

ΣΩ. Μήπως όμως δεν πρέπει να εξετάζουμε κατ' αυτό τον τρόπο ό,τι διερευνούμε, προχωρώντας σύμφωνα με τη γνώση και την άγνοια, αλλά σύμφωνα με την ύπαρξη και την ανυπαρξία;

ΘΕΑΙ. Τι εννοείς;

ΣΩ. Μήπως δηλαδή είναι απλό πως αυτός που σχηματίζει κρίση σχετικά με οποιοδήποτε ζήτημα για κάτι μη πραγματικό, δεν είναι δυνατό να μη σχηματίσει λανθασμένη κρίση, ακόμα και αν η διάνοιά του βρίσκεται σε οποιαδήποτε άλλη κατάσταση.

ΘΕΑΙ. Είναι φυσικό βέβαια, Σωκράτη.

Σωκράτης

πῶς οὖν ἂν ἔτι ψευδῆ δοξάσειεν; ἐκτὸς γὰρ τούτων ἀδύνατόνπου δοξάζειν, ἐπεὶ περ πάντ' ἢ ἴσμεν ἢ οὐκ ἴσμεν, ἐν δέτούτοις οὐδαμοῦ φαίνεται δυνατόν ψευδῆ δοξάσαι.

Θεαίτητος

ἀληθέστατα.

Σωκράτης

ἄρ' οὖν οὐ ταύτη σκεπτέον ὃ ζητοῦμεν, κατὰ τὸ [188δ] εἰδέναικαὶ μὴ εἰδέναι ἰόντας, ἀλλὰ κατὰ τὸ εἶναι καὶ μὴ;

Θεαίτητος

πῶς λέγεις;

Σωκράτης

μὴ ἀπλοῦν ἦ ὅτι ὁ τὰ μὴ ὄντα περὶ ὅτου οὖν δοξάζων οὐκ ἔσθ' ὡς οὐ ψευδῆ δοξάσει, κἂν ὅπως οὖν ἄλλως τὰ τῆς διανοίας ἔχη.

Θεαίτητος

εἰκός γ' αὖ, ὦ Σώκρατες.

ΣΩ. Τι ὅμως; Τι θα πούμε, Θεαίτητε, αν κάποιος μας ρωτήσει «εἶναι για οποιονδήποτε δυνατόν αυτό που λέγεται, και ποιος ἄνθρωπος θα σχηματίσει κρίση για το μη πραγματικό, είτε σχετικά με την πραγματικότητα κάποιου αντικειμένου είτε για εκείνο καθαυτό;» Εμείς, ὅπως φαίνεται, θ' απαντήσουμε σε τούτ' «ὅταν κατὰ τη σκέψη του πιστεύει μη ἀληθῆ πράγματα». Ἡ πως ἀλλιῶς θ' απαντήσουμε;

ΘΕΑΙ. Ἔτσι.

ΣΩ. Αλήθεια, τούτο δεν ισχύει και για ἄλλα;

ΘΕΑΙ. Ποια;

ΣΩ Αν κάποιος βλέπει, ἀλλὰ δεν βλέπει τίποτα.

ΘΕΑΙ. Πως γίνεται;

ΣΩ. Αν βέβαια κάποιος βλέπει κάτι, τότε βλέπει κάτι πραγματικό, ἢ νομίζεις πως το ένα καταλέγεται ποτέ σ' αυτά που δεν υπάρχουν;

ΘΕΑΙ. Ὅχι βέβαια.

ΣΩ. Ὅποιος λοιπόν βλέπει ένα πράγμα, βλέπει κάτι πραγματικό.

ΘΕΑΙ. Ἔτσι φαίνεται.

Σωκράτης

πῶς οὖν; τί ἐροῦμεν, ὦ Θεαίτητε, ἐάν τις ἡμᾶς ἀνακρίνη:

‘δυνατὸν δὲ ὄψοιεν ὃ λέγεται, καὶ τις ἀνθρώπων τὸ μὴ ὄνδοξάσει, εἴτε περὶ τῶν ὄντων του εἴτε αὐτὸ καθ' αὐτό;’ καὶ ἡμεῖς δὴ, ὡς ἔοικεν, πρὸς ταῦτα φήσομεν: ‘ὅταν [188ε] γε μᾶλλον οἴηται οἰόμενος;’ ἢ πῶς ἐροῦμεν;

Θεαίτητος

οὕτως.

Σωκράτης

ἢ οὖν καὶ ἄλλοθί που τὸ τοιοῦτόν ἐστιν;

Θεαίτητος

τὸ ποῖον;

Σωκράτης

εἴ τις ὁρᾷ μὲν τι, ὁρᾷ δὲ οὐδέν.

Θεαίτητος

καὶ πῶς;

Σωκράτης

ἀλλὰ μὴν εἰ ἔν γέ τι ὁρᾷ, τῶν ὄντων τι ὁρᾷ. ἢ σὺ οἶει ποτὲ τὸ ἔν ἐν τοῖς μὴ οὖσιν εἶναι;

Θεαίτητος

οὐκ ἔγωγε.

Σωκράτης

ὁ ἄρα ἔν γέ τι ὁρῶν ὄν τι ὁρᾷ.

Θεαίτητος

φαίνεται.

ΣΩ. Είναι λοιπόν διαφορετικό να σχηματίζει κάποιος λανθασμένη κρίση από το να σχηματίζει κρίση για το μη πραγματικό.

ΘΕΑΙ. Διαφορετικό φαίνεται.

ΣΩ. Ούτε κατ' αυτό τον τρόπο λοιπόν ούτε με τον τρόπο που λίγο πριν εξετάζαμε έχουμε ψευδή κρίση.

ΘΕΑΙ. Όχι βέβαια.

Σωκράτης

ἄλλο τι ἄρ' ἐστὶ τὸ ψευδῆ δοξάζειν τοῦ τὰ μὴ ὄντα δοξάζειν.

Θεαίτητος

ἄλλο ἔοικεν.

Σωκράτης

οὔτ' ἄρ' οὕτως οὔτε ὡς ὀλίγον πρότερον ἐσκοποῦμεν, ψευδής ἐστι δόξα ἐν ἡμῖν.

Θεαίτητος

οὐ γὰρ οὖν δῆ.

ΣΩ. Μήπως αυτό που ονομάζουμε έτσι δημιουργείται κατ' αυτό τον τρόπο;

ΘΕΑΙ. Ποιον;

ΣΩ Όταν εκλάβουμε κάτι ως κάτι άλλο, λέμε πως τούτο είναι ψευδής κρίση, όταν δηλαδή κάποιος λέει κάποια πραγματικότητα είναι άλλη πραγματικότητα, αλλάζοντάς τη μέσα στον νου του. Έτσι έχει πάντοτε κρίση για κάποιο ον, όμως για άλλο στη θέση άλλου, ώστε, κάνοντας λάθος σ' αυτό το οποίο εξέταζε, δίκαια θα χαρακτηριζόταν ότι σχηματίζει ψευδή κρίση.

ΘΕΑΙ. Μου φαίνεται ότι μίλησες πολύ σωστά. Γιατί όταν κάποιος σχηματίζει κρίση για το άσχημο αντί το ωραίο ή για το ωραίο αντί το άσχημο, σ' αλήθεια τότε σχηματίζει ψευδή κρίση.

Σωκράτης
ἀλλ' ἄρα ὧδε γινόμενον τοῦτο προσαγορεύομεν;

Θεαίτητος
πῶς;

Σωκράτης
ἀλλοδοξίαν τινὰ οὕσαν ψευδῆ φάμεν εἶναι δόξαν, [189ξ] ὅταν τις τι τῶν ὄντων ἄλλο αὖ τῶν ὄντων ἀνταλλαζάμενος τῇ διανοίᾳ φῆ
εἶναι. οὕτω γὰρ ὄν μὲν ἀεὶ δοξάζει, ἕτερον δὲ ἀνθ' ἑτέρου, καὶ ἀμαρτάνων οὐ ἐσκόπει δικαίως ἂν καλοῖτο ψευδῆ δοξάζων.

Θεαίτητος
ὀρθότατά μοι νῦν δοκεῖς εἰρηκέναι. ὅταν γάρ τις ἀντὶ καλοῦ αἰσχροῦ ἢ ἀντὶ αἰσχροῦ καλὸν δοξάζῃ, τότε ὡς ἀληθῶς δοξάζει ψευδῆ.

ΣΩ. Μπορεί λοιπόν, σύμφωνα με τη γνώμη σου, να συλλογιστεί κάποιος κάτι ως κάτι άλλο και όχι ως αυτό που είναι.

ΘΕΑΙ. Μπορεί βέβαια.

ΣΩ. Όταν λοιπόν η διάνοια κάποιου ενεργεί έτσι, δεν είναι αναγκαίο αυτή να σκέπτεται ή και τα δύο ή το ένα από τα δύο;

ΘΕΑΙ. Αναγκαίο, βέβαια. Ή δηλαδή συγχρόνως ή διαδοχικά.

ΣΩ. Πολύ ωραία. Άραγε ονομάζεις τη σκέψη όπως εγώ;

ΘΕΑΙ. Ο οποίος ονομάζεις πως;

Σωκράτης

ἔστιν ἄρα κατὰ τὴν σὴν δόξαν ἕτερόν τι ὡς ἕτερον καὶ μὴ ὡς ἐκεῖνο τῇ διανοίᾳ τίθεσθαι.

Θεαίτητος

ἔστι μέντοι. [189ε]

Σωκράτης

ὅταν οὖν τοῦθ' ἢ διάνοιά του δρᾷ, οὐ καὶ ἀνάγκη αὐτὴν ἤτοι ἀμφοτέρω ἢ τὸ ἕτερον διανοεῖσθαι;

Θεαίτητος

ἀνάγκη μὲν οὖν: ἦτοι ἅμα γε ἢ ἐν μέρει.

Σωκράτης

κάλιστα. τὸ δὲ διανοεῖσθαι ἄρ' ὅπερ ἐγὼ καλεῖς;

Θεαίτητος

τί καλῶν;

ΣΩ. Διάλογο, τον οποίο η ψυχή η ίδια διεξάγει μόνη της σχετικά με τα ζητήματα που εξετάζει. Σου απαντώ ως μη γνώστης. Μου δίνει την εικόνα αυτή όταν σκέπτεται, ότι δεν κάνει άλλο παρά να διαλέγεται, ρωτώντας η ίδια τον εαυτό της και απαντώντας, καταφατικά και αποφατικά. Αφότου ορίσει κάτι, κινούμενη πιο αργά ή πιο έντονα, και αποφανθεί πλέον το ίδιο χωρίς να διχογνωμεί, τότε ορίζουμε τούτη ως δική της κρίση. Συνεπώς ορίζω τον σχηματισμό της κρίσης ως λόγο και την κρίση λόγο ειπωμένο, όχι όμως προς άλλον ούτε διά της ομιλίας, αλλά σιωπηρά προς τον ίδιο τον εαυτό μας. Συ τι ορισμό δίνεις;

ΘΕΑΙ. Κι εγώ το ίδιο.

Σωκράτης

λόγον ὄν αὐτὴ πρὸς αὐτὴν ἢ ψυχὴ διεξέρχεται περὶ ὧν ἄνσκοπῆ. ὥς γε μὴ εἰδῶς σοι ἀποφαίνομαι. τοῦτο γὰρ μοιινδάλλεται διανοου μένη οὐκ ἄλλο τι ἢ διαλέγεσθαι, αὐτὴ

[190α] ἑαυτὴν ἐρωτῶσα καὶ ἀποκρινομένη, καὶ φάσκουσα καιοῦ φάσκουσα. ὅταν δὲ ὀρίσασα, εἴτε βραδύτερον εἴτε καϊόξύτερον ἐπάξασα, τὸ αὐτὸ ἤδη φῆ καὶ μὴ διστάζη, δόξανταύτην τίθεμεν αὐτῆς. ὥστ' ἔγωγε τὸ δοξάζειν λέγειν καλῶ καὶ τὴν δόξαν λόγον εἰρημένο ν, οὐ μέντοι πρὸς ἄλλον οὐδὲ φωνῆ, ἀλλὰ σιγῆ πρὸς αὐτόν: σὺ δὲ τί;

Θεαίτητος

κάγώ.

ΣΩ. Τοποθέτησέ μου λοιπόν, για χάρη του διαλόγου, μέσα στις ψυχές μας κέρινο εκμαγείο, στον ένα μεγαλύτερο, στον άλλο μικρότερο, στον ένα από καθαρότερο κερί, στον άλλο από λιγότερο καθαρό και σκληρότερο, σε μερικούς πιο μαλακό και σε μερικούς κανονικό.

ΘΕΑΙ. Τοποθετώ

ΣΩ. Ας πούμε πως είναι δώρο της μητέρας των Μουσών, της Μνημοσύνης, και πως πάνω σε τούτο αποτυπώνεται ό,τι θελήσουμε ν' απομνημονεύσουμε απ' όσα τυχόν δούμε ή ακούσουμε ή καταλάβουμε οι ίδιοι, προσφέροντας ό,τι αντιλαμβανόμαστε ή εννοούμε, σαν ν' αφήναμε πάνω του το αποτύπωμα των δακτυλιδιών. Όποιο λοιπόν αποτυπωθεί το απομνημονεύουμε και το γνωρίζουμε όσο διατηρείται η εικόνα του· όποιο τυχόν σβήσει ή δεν σταθεί δυνατό ν' αποτυπωθεί, το λησμονούμε και δεν το γνωρίζουμε.

ΘΕΑΙ. Ας είναι έτσι.

Σωκράτης

θές δή μοι λόγου ἔνεκα ἐν ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν ἐνὸν κήρινον ἐκμαγεῖον, τῷ μὲν μεῖζον, τῷ δ' ἔλαττον, καὶ τῷ μὲν καθαρωτέρου κηροῦ, τῷ δὲ κοπρωδεστέρου, καὶ σκληροτέρου, [191δ] ἐνίοις δὲ ὑγροτέρου, ἔστι δ' οἷς μετρίως ἔχοντος.

Θεαίτητος

τίθημι.

Σωκράτης

δῶρον τοίνυν αὐτὸ φῶμεν εἶναι τῆς τῶν Μουσῶν μητρὸς Μνημοσύνης, καὶ εἰς τοῦτο ὅτι ἂν βουληθῶμεν μνημονεῦσαι ἂν ἴδωμεν ἢ ἀκούσωμεν ἢ αὐτοὶ ἐννοήσωμεν, ὑπέχοντα αὐτὸ ταῖς αἰσθήσεσι καὶ ἐννοίαις, ἀποτυποῦσθαι, ὥσπερ δακτυλίων σημεῖα ἐνσημαινομένου: καὶ ὁ μὲν ἂν ἐκμαγῆ, μνημονεύειν τε καὶ ἐπίστασθαι ἕως ἂν ἐνῆ τὸ εἶδωλον αὐτοῦ: ὁ δ' ἂν ἐξαιλιφθῆ ἢ μὴ οἷόν τε γένηται [191ε] ἐκμαγῆναι, ἐπιλελῆσθαι τε καὶ μὴ ἐπίστασθαι.

Θεαίτητος

ἔστω οὕτως.

ΣΩ. Λένε λοιπόν πως τούτα προέρχονται από εδώ. Όταν τα κεριά κάποιου στην ψυχή είναι βαθύ, πολύ, λείο και αρκετά μαλακό, αυτά που προέρχονται μέσω των αισθήσεων, χαράσσονται σ' αυτή την «καρδιά», όπως είπε ο Όμηρος υπαινισσόμενος την ομοιότητα με το κεριά, τότε και σε τούτους δημιουργούνται καθαρά τα αποτυπώματα, που αποκτούν μεγάλο βάθος και αποβαίνουν μακροχρόνια. Οι τέτοιου είδους άνθρωποι λοιπόν γίνονται κατ' αρχάς ευμαθείς, έπειτα μνημονικοί και τέλος δεν αποδίδουν με λανθασμένο τρόπο τα αποτυπώματα των αισθήσεων αλλά σχηματίζουν αληθινές κρίσεις. Γιατί καθώς τούτα είναι ευδιάκριτα και βρίσκονται σε ευρυχωρία, αμέσως τα μοιράζουν αυτοί στα εκμαγεῖα που τους αντιστοιχούν, τα οποία βέβαια ονομάζονται πραγματικά και κείνοι ονομάζονται σοφοί. Ή δεν νομίζεις;

ΘΕΑΙ. Με λαμπρό τρόπο βέβαια έτσι είναι.

Σωκράτης

ταῦτα τοίνυν φασὶν ἐνθένδε γίνεσθαι. ὅταν μὲν ὁ κηρός τουέν τῇ ψυχῇ βαθύς τε καὶ πολὺς καὶ λεῖος καὶ μετρίως ὀργασμένος ᾗ, τὰ ἰόντα διὰ τῶν αἰσθήσεων, ἐνσημαινόμεναίς τοῦτο τὸ τῆς ψυχῆς ‘κέαρ,’ ὃ ἔφη Ὅμηρος αἰνιττόμενος τὴν τοῦ κηροῦ ὁμοιότητα, τότε μὲν καὶ τούτοις [194δ] καθαρὰτὰ σημεῖα ἐγγιγνόμενα καὶ ἰκανῶς τοῦ βάθους ἔχοντα πολυχρόνιά τε γίνεται καὶ εἰσὶν οἱ τοιοῦτοι πρῶτον μὲν εὐμαθεῖς, ἔπειτα μνήμονες, εἶτα οὐ παραλλάττουσι τῶν αἰσθήσεων τὰ σημεῖα ἀλλὰ δοξάζουσιν ἀληθῆ. σαφῆ γὰρ καὶ ἐν εὐρυχωρίᾳ ὄντα ταχὺ διανέμουσιν ἐπὶ τὰ αὐτῶν ἕκαστα ἐκμαγεῖα, ἃ δὴ ὄντα καλεῖται, καὶ σοφοὶ δὴ οὗτοι καλοῦνται. ἢ οὐ δοκεῖ σοι;

Θεαίτητος

ὑπερφυῶς μὲν οὔν. [194ε]

ΣΩ. Λοιπὸν πρέπει ν’ αποδείξουμε τὸν σχηματισμὸ ψεύτικης κρίσης ὡς οτιδήποτε ἄλλο ἀπὸ διαφορὰ τῆς σκέψης πρὸς τὴν αἴσθησι. Γιατί ἂν ἦταν αὐτό, δὲν θὰ διαψευδόμεσθε ποτέ σὲς ἴδιες τὲς σκέψεις μας. Τώρα ὅμως ἢ δὲν ὑπάρχει ψευδὴς κρίσις ἢ αὐτὰ που κάποιος γνωρίζει εἶναι δυνατόν νὰ μὴν τὰ γνωρίζει. Ποιο ἀπὸ τὰ δύο τούτα προτιμάς;

ΘΕΑΙ. Δύσκολη ἐπιλογή βάζεις μπροστά μου, Σωκράτη.

ΣΩ. Κατὰ πάσα πιθανότητα ὅμως ὁ λόγος δὲν ἐπιτρέπει καὶ τὰ δύο ὅμως – πρέπει ἄλλωστε νὰ τολμάμε τὰ πάντα – τι θὰ συνέβαινε ἂν προσπαθούσαμε νὰ φανούμε ἀδιάντροποι;

Σωκράτης

οὐκοῦν ἄλλ’ ὅτι οὖν δεῖ ἀποφαίνειν τὸ τὰ ψευδῆ δοξάζειν ἢ διανοίας πρὸς αἴσθησιν παραλλαγῆν. εἰ γὰρ τοῦτ’ ᾗ, οὐκ ἂν ποτε ἐν αὐτοῖς τῶν διανοήμασιν ἐψευδόμεθα. νῦν δὲ ἦτοι οὐκ ἔστι ψευδὴς δόξα, ἢ ἃ τὲς οἶδεν, οἷόν τε μὴ εἶδέναι. καὶ τούτων πότερα αἰρή;

Θεαίτητος

ἄπορον αἴρεσιν προτίθης, ὦ Σώκρατες. [196δ]

Σωκράτης

ἀλλὰ μέντοι ἀμφοτέρω γε κινδυνεύει ὁ λόγος οὐκ ἐάσειν. ὅμως δέ—πάντα γὰρ τολμητέον—τί εἰ ἐπιχειρήσαιμεν ἀναισχυντεῖν;

ΣΩ. Στ' αλήθεια, Θεαίτητε, από πριν είμαστε πλήρης από μη καθαρούς διαλογικούς τρόπους. Αναφέραμε δηλαδή άπειρες φορές το «γνωρίζουμε» και το «δεν γνωρίζουμε, το «κατέχουμε» και το δεν κατέχουμε, σαν να καταλαβαινόμαστε μεταξύ μας, ενώ ακόμα δεν γνωρίζουμε τη γνώση. Κι αν θέλεις, και τώρα στην παρούσα περίπτωση χρησιμοποιήσαμε πάλι το «αγνώω» και «καταλαβαίνω» ως αρμόζοντα να τα χρησιμοποιούμε, αν και στερούμαστε τη γνώση.

Σωκράτης

Θεαίτητε, πάλαι ἐσμέν ἀνάπλεω τοῦ μὴ καθαρῶς διαλέγεσθαι. μυριάκις γὰρ εἰρήκαμεν τὸ 'γιγνώσκομεν' καὶ 'οὐ γινώσκομεν,' καὶ 'ἐπιστάμεθα' καὶ 'οὐκ ἐπιστάμεθα,' ὥςτι συνιέντες ἀλλήλων ἐν ᾧ ἔτι ἐπιστήμην ἀγνοοῦμεν: εἰ δὲ βούλει, καὶ νῦν ἐν τῷ παρόντι κεκρήμεθ' αὖ τῷ 'ἀγνοεῖν' τε καὶ 'συνιέναι,' ὡς προσῆκοναὔτοις χρῆσθαι εἴπερ στερόμεθα ἐπιστήμης.

ΣΩ. Πρόσεξε λοιπόν αν είναι δυνατόν, αν και κατέχουμε τη γνώση έτσι, να μην την έχουμε, αλλά ακριβώς κάποιος να έπιανε άγρια πουλιά, περιστέρια ή άλλα, και αφού έφτιαχνε στο σπίτι του περιστέρωνα να τα έτρεφε. Κατά κάποιο τρόπο θα μπορούσαμε να πούμε πως αυτός τα έχει πάντοτε, επειδή τα κατέχει; Ή όχι;

ΘΕΑΙ. Ναι

Σωκράτης

ὄρα δὴ καὶ ἐπιστήμην εἰ δυνατόν οὕτω κεκτημένον μὴ ἔχειν, ἀλλ' ὥσπερ εἴ τις ὄρνιθας ἀγρίας, περιστερὰς ἢ τι ἄλλο, θηρεύσας οἴκοι κατασκευασάμενος περιστερεῶνα τρέφοι, τρόπον μὲν γὰρ ἂν πού τινα φαῖμεν αὐτὸν αὐτὰς ἀεὶ ἔχειν, ὅτι δὴ κέκτηται. ἦ γάρ;

Θεαίτητος

ναί.

4. ΤΡΙΤΟΣ ΟΡΙΣΜΟΣ: ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΕΣΤΙ Η ΜΕΤΑ ΛΟΓΟΥ ΑΛΗΘΗΣ ΔΟΞΑ

ΘΕΑΙ. Αυτό που άκουσα να λέει κάποιος, Σωκράτη, το ξέχασα, αλλά τώρα το αναλογίζομαι. Είπε λοιπόν πως γνώση είναι η αληθινή κρίση μαζί με λόγο, ενώ η στερημένη λόγου βρίσκεται εκτός γνώσης. Και αυτά για τα οποία δεν υπάρχει λόγος έλεγε πως δεν είναι αντικείμενα γνώσης, και τα ονόμαζε έτσι, ενώ όσα έχουν λόγο, ονόμαζε αντικείμενα γνώσης.

ΣΩ. Σωστά μιλάς. Λέγε όμως πως διαίρεσε τα αντικείμενα της γνώσης και μη, αν βέβαια εσύ και εγώ ακούσαμε με τον ίδιο τρόπο.

Θεαίτητος

ὄ γε ἐγώ, ὦ Σώκρατες, εἰπόντος τοῦ ἀκούσας ἐπελελήσμη, νῦν δ' ἐννοῶ: ἔφη δὲ τὴν μὲν μετὰ λόγου [201δ] ἀληθῆ δόξανἐπιστήμην εἶναι, τὴν δὲ ἄλογον ἐκτὸς ἐπιστήμης: καὶ ὧν μὲνμή ἐστὶ λόγος, οὐκ ἐπιστητὰ εἶναι, οὕτωςι καὶ ὀνομάζων, ἃ δ' ἔχει, ἐπιστητά.

Σωκράτης

ἢ καλῶς λέγεις. τὰ δὲ δὴ ἐπιστητὰ ταῦτα καὶ μὴ πῆ διήρει, λέγε, εἰ ἄρα κατὰ ταῦτα σύ τε κάγῳ ἀκηκόαμεν.

Σωκράτης

ἀλλὰ μέντοι ἀμφοτέρᾳ γε κινδυνεύει ὁ λόγος οὐκ ἐάσειν. ὅμως δέ—πάντα γὰρ τολμητέον—τί εἰ ἐπιχειρήσαιμενἀναισχυντεῖν;

ΣΩ.[...] Γνώση λοιπόν, Θεαίτητε, δεν θα μπορούσε να είναι ούτε αίσθηση ούτε αληθινή κρίση ούτε λόγος συνδυασμένος με αληθινή κρίση.

Σωκράτης

[...]οὔτε ἄρα αἰσθησις, ὦ Θεαίτητε, οὔτε [210β]δόξα ἀληθῆς οὔτε μετ' ἀληθοῦς δόξης λόγοςπροσιγνώμενος ἐπιστήμη ἂν εἴη.

ΣΩ. Λοιπόν, αγαπητέ μου, κυοφορούμε και νιώθουμε ωδίνες σχετικά με τη γνώση ή τα γεννήσαμε όλα;

ΘΕΑΙ. Ναι, μα τον Δία, εγώ τουλάχιστον είπα εξαιτίας σου περισσότερα απ' όσα είχα μέσα μου.

ΣΩ. Όλα τούτα λοιπόν η μαιευτική μας τέχνη λέει πως έχουν γεννηθεί απλώς αέρας ή όχι άξια να ανατραφούν;

ΘΕΑΙ. Οπωσδήποτε.

ΣΩ. Αν λοιπό, Θεαίτητε, προσπαθήσεις στη συνέχεια να κυοφορήσεις άλλα, αν συμβεί, θα είσαι χάρη στην τωρινή διερεύνηση γεμάτος από καλύτερα πράγματα. Αν είσαι άδειος, θα είσαι λιγότερο βαρύς σ' αυτούς που σε συναναστρέφονται και περισσότερο ήρεμος με σύνεση, καθώς δεν θα πιστεύεις ότι γνωρίζεις αυτά που δεν γνωρίζεις. Η δική μου τέχνη τόσο μόνο μπορεί και τίποτα περισσότερο, ούτε γνωρίζω κάτι απ' απ' όσα γνωρίζουν άλλοι, όσοι μεγάλοι και θαυμαστοί άνδρες υπάρχουν και υπήρξαν. Η μαιευτική τούτη έλαχε σε μένα και τη μητέρα μου από τον θεό, σε κείνη για τις γυναίκες και σε μένα για τους νέους, τους ευγενείς και όσους είναι ωραίοι. Τώρα πρέπει στη βασιλείο στοά ν' απαντήσω στην κατηγορία που μου απηύθυνε ο Μέλητος. Το πρωί, λοιπό, Θεόδωρε, πάλι εδώ συναντιόμαστε.

Σωκράτης

ἢ οὖν ἔτι κυοῦμέν τι καὶ ὠδίνομεν, ὦ φίλε, περὶ ἐπιστήμης, ἢ πάντα ἐκτετόκαμεν;

Θεαίτητος

καὶ ναὶ μὰ Δί' ἔγωγε πλείω ἢ ὅσα εἶχον ἐν ἑμαυτῷ διὰ σέεϊρηκα.

Σωκράτης

οὐκοῦν ταῦτα μὲν πάντα ἡ μαιευτικὴ ἡμῖν τέχνη ἀνεμιαϊάφησι γεγενῆσθαι καὶ οὐκ ἄξια τροφῆς; παντάπασι μὲν οὖν.

Σωκράτης

ἐὰν τοίνυν ἄλλων μετὰ ταῦτα ἐγκύμων ἐπιχειρῆς [210ξ] γίνεσθαι, ὦ Θεαίτητε, ἐάντε γίγνη, βελτιόνων ἔση πλήρης διὰ τὴν νῦν ἐξέτασιν, ἐάντε κενὸς ἦς, ἦττον ἔση βαρὺς τοῖς συνοῦσι καὶ ἡμερώτερος σωφρόνως οὐκ οἰόμενος εἰδέναι ἄμῃ οἴσθαι. τοσοῦτον γὰρ μόνον ἢ ἐμὴ τέχνη δύναται, πλέονδὲ οὐδέν, οὐδέ τι οἶδα ὧν οἱ ἄλλοι, ὅσοι μεγάλοι καὶ θαυμάσιοι ἄνδρες εἰσὶ τε καὶ γεγονόασιν: τὴν δὲ μαιείαν ταύτην ἐγὼ τε καὶ ἡ μήτηρ ἐκ θεοῦ ἐλάχομεν, ἡ μὲν τῶν γυναικῶν, [210δ] ἐγὼ δὲ τῶν νέων τε καὶ γενναίων καὶ ὄσοικαλοί. νῦν μὲν οἷ

ν ἀπαντητέον μοι εἰς τὴν τοῦ βασιλέωστοαν ἐπὶ τὴν Μελήτου γραφὴν ἣν με γέγραπται: ἔωθεν δέ, ὦ Θεόδωρε, δεῦρο πάλιν ἀπαντῶ μεν.